

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Tržište droga-komparativna analiza hrvatskog i europskog tržišta droga

Ivona Jurišić

Zagreb, rujan, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Tržište droga-komparativna analiza hrvatskog i europskog tržišta droga

Studentica:

Ivona Jurišić

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević

Zagreb, rujan, 2018.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad „Tržište droga-komparativna analiza hrvatskog i europskog tržišta droga“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ivona Jurišić

Zagreb, rujan 2018.

Zahvala:

Kao prvo, hvala mojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević za savjete i pomoć pri pisanju diplomskog rada.

Kao drugo, veliko hvala svima onima koji su zaslužni za cjelokupno uspješno studiranje: mojoj obitelji (mami, baki i dedi koji više nije s nama), mom dugogodišnjem dečku i mojim divnim prijateljima s faksa bez kojih ovo studiranje ne bi bilo isto.

Naslov rada: Tržište droga-komparativna analiza hrvatskog i europskog tržišta droga

Studentica: Ivona Jurišić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul: Socijalna pedagogija/ Odrasli

SAŽETAK:

Ilegalno tržište droga jedno je od najvećih i najprofitabilnijih tržišta kako u svijetu, tako i u Europi. Generalno, kriminalitet povezan sa zlouporabom droga je veliko i kompleksno područje koje se manifestira kroz primarni, sekundarni i tercijarni kriminalitet. U raznim modalitetima ovog područja, svrstava se i trgovanje drogom. Cilj ovog diplomskog rada je upoznati se sa strukturom i dinamikom suvremenog tržišta droga u Europi te usporediti da li se ista slika odražava i u Republici Hrvatskoj. Pojam tržišta droga danas je teško definirati jer zbog procesa globalizacije i razvoja novih tehnologija, ono je postalo dinamično i promjenjivo. No, neke činjenice vezane uz europsko tržište droga kroz godine su i dalje aktualne. Jedna od činjenica je da se Europa nalazi na središtu između istoka i zapada što ju čini nezaobilaznim kontinentom te kroz nju prolaze već dobro poznate, ali i neke nove alternativne rute trgovanja drogom. Kroz godine, konstantna je činjenica da su skupine organiziranog kriminaliteta glavni akteri na ovom području djelujući na lokalnoj i međunarodnoj razini. Što se tiče ponude i potražnje droga, na europskom tržištu dostupan je širok spektar droga: kanabis koji se najzastupljeniji, a zatim kokain, amfetamini, heroin te MDMA. Ista situacija uočena je i u Republici Hrvatskoj. Kao glavna dva izazova s kojim se susreću europske države, ali i Hrvatska su: nove psihoaktivne tvari kojih je iz godine u godinu sve više te rapidan rast internetskog tržišta. Na temelju pregleda recentne literature, u radu se naglašavaju glavne aktualne činjenice i problemi na europskom tržištu droga koji mogu biti poticaj kreatorima politika da aktivno prate nove trendove na tržištu droga, ali i pomoć u kreiranju smjernica u borbi sa zlouporabom droga.

KLJUČNE RIJEČI: ilegalno tržište droga, Europa, Hrvatska, nove psihoaktivne tvari, internetsko tržište

Title of work: Illegal drug market-comparative analysis of the Croatian and European drug markets

Student: Ivona Jurišić

Mentor: Anita Jandrić Nišević, PhD, Associate Professor

Program/ module: Social pedagogy/ Adults

SUMMARY:

Illegal drug market is one of the largest and most profitable markets in the world, as well as in Europe. Generally, crime associated with drug abuse is a large and complex area that manifests itself through primary, secondary and tertiary criminality. In various modalities of this area, there is also drug trafficking. The aim of this graduation is to get acquainted with the structure and dynamics of the contemporary drug market in Europe and compare whether the same image is reflected in the Republic of Croatia. The concept of a drug market today is difficult to define because of the process of globalization and the development of new technologies, it has become dynamic and changeable. But some facts about the European drug market throughout the years are still ongoing. One of the facts is that Europe is at the center of the east and west, making it an unavoidable continent and passing through it already well-known but also some new alternative routes of drug trafficking. Throughout the years, it is a constant fact that the groups of organized crime are major actors in this area acting locally and internationally. As far as drug supply and demand is concerned, a wide range of drugs is available on the European market: the most common cannabis, followed by cocaine, amphetamine, heroin and MDMA. The same situation has also been noted in the Republic of Croatia. As the two main challenges facing European countries, but also in Croatia are: new psychoactive substances, which are growing repeatedly year after year, and the rapid growth of the Internet drug market. Based on a review of recent literature, the graduation emphasizes the main facts and problems in the European drug market, which may be an incentive for policy makers to actively follow new drug market trends, as well as help in developing guidelines in fighting drug abuse.

KEY WORDS: illegal drug market, Europe, Croatia, new psychoactive substances, Internet drug market

SADRŽAJ

1) UVOD	1
2) KRIMINALITET POVEZAN SA ZLOUPORABOM DROGA.....	2
3) DEFINIRANJE I MODALITETI ILEGALNOG TRŽIŠTA DROGA	4
3.1. Definiranje tržišta droga	4
3.2. Vrste tržišta droga.....	5
3.3. Hijerarhija distribucijskog sustava	8
3.3.1. Kako i zašto se pojedinci uključuju u trgovanje drogama?	8
3.3.2. Kako su hijerarhijski strukturirane uloge tijekom krijumčarenja drogom?	9
4) EUROPSKO TRŽIŠTE DROGA	12
4.1. Aktualne spoznaje o europskom tržištu droga	12
4.2. Glavne europske tržišne rute	14
4.3. Skupine organiziranog kriminaliteta kao glavni akteri europskog tržišta droga	18
4.4. Dinamika europskog tržišta droga	21
4.4.1. Kokain.....	21
4.4.2. Heroin	23
4.4.3. Kanabis	24
4.4.4. Amfetamin, metamfetamin i MDMA (ecstasy)	27
4.4.5. Nove psihoaktivne tvari	28
5) AKTUALNE SPOZNAJE O TRŽIŠTU DROGA U RH	31
6) KOMPARACIJA HRVATSKOG I EUROPSKOG TRŽIŠTA DROGA	41
7) NACIONALNI I MEĐUNARODNI OKVIRI ZA SUZBIJANJE ZLOUPORABE DROGA	42
7.1. Međunarodni okviri suzbijanja zloporabe droga	43
7.1.1. Ured za droge i kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC)	43
7.1.2. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA).....	44
7.1.3. Europska strategija suzbijanja droga (2013-2020).....	44
7.2. Hrvatski okvir suzbijanja zloporabe droga	46
7.2.1. Ured za suzbijanje zloporabe droga	46
7.2.2. Nacionalna strategija suzbijanja zloporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine.....	49
8) BUDUĆNOST TRŽIŠTA DROGA	52
9) ZAKLJUČAK	53
10) LITERATURA	55

1) UVOD

Činjenica da su dinamika i struktura tržišta droga stalno promjenjivi fenomeni te da je samo područje vezano uz ilegalni promet droga složeno, stalna je i potreba za praćenjem i proučavanjem ove tematike. Unatoč tome što danas nema lokacija na svijetu gdje droga nije prisutna i s obzirom na veliki opseg nezakonitog protoka droga, malo je poznato o dinamici tih tržišta. U mnogim zemljama problem zlorabe droga zauzima vrlo visoko mjesto na ljestvici prioriteta vezenim uz nacionalnu sigurnost i zdravlje same nacije (Petković, 2009).

Globalno crno tržište prvenstveno je bazirano na uzgoju, proizvodnji, distribuciji i prodaji ilegalnih droga te ima duboke povijesne korijene u Europi. Upravo zbog te činjenice, ilegalna industrija droga pronašla je gospodarski potencijal na europskom tlu koje je postalo važna destinacija za međunarodne krijumčare droga. Ilegalna trgovina drogama postala je najpouzdaniji izvor prihoda u svijetu te iz dana u dan raste i širi područje svoga interesa negativno djelujući na stabilnost brojnih država.

Pregledom recentne literature, u ovom diplomskom radu fokus će biti na tržište drogom u Europi i Republici Hrvatskoj, kao jednog od oblika zlorabe droga. Radi lakšeg razumijevanja cijelog procesa trgovanja važno ga je definirati te se upoznati s njegovim načinom funkcioniranja koji je danas kompleksna pojava. Nadalje, naglasak će biti na dinamici europskog tržišta droga u kojem danas osim tradicionalnih i već dobro poznatih droga, dolazi do ponude i potražnje za novim psihoaktivnim tvarima.

Na probleme u području droga s kojima se Europa suočava, sve više utječu nove pojave na globalnoj razini te je važno dobiti uvid u promjene koje se uočavaju na području Republike Hrvatske. Potreba za razumijevanjem strukturiranosti stalno promjenjivog tržišta, dovodi do svojevrsne „sume“ informacija korisnih za stvaranje provedbenih aktivnosti usko vezanih uz načine rada onih koji se bave drogama na svim razinama, ali i te informacije stvaraju temelj za kvalitetne i učinkovite preventivne aktivnosti. Kao nastavak na navedeno, bit će prikazani aktualni nacionalni i međunarodni okviri za suzbijanje zlorabe droga koji svojim radom pokušavaju skupiti što više informacija o problematici ilegalnih droga te kreiraju smjernice za uspješnu borbu protiv istih. Nakon aktualnih saznanja, kao svojevrsan zaključak, jedno poglavlje će biti posvećeno promišljanju o razvoju tržišta droga koje će u budućnosti predstavljati nove izazove pred europske države, ali i cijeli svijet.

2) KRIMINALITET POVEZAN SA ZLOUPORABOM DROGA

Kriminalitet u vezi sa zlouporabom droga je veliko i kompleksno područje u koje se svrstava i trgovanje drogom. Zlouporabom droga, sukladno čl. 2. st. 1. toč. 15. Zakona o suzbijanju zlouporabe droga (NN 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013) smatra se uzgoj biljaka za dobivanje droge, posjedovanje sredstava za izradu te posjedovanje i promet droge i tvari koja se može uporabiti za izradu droge protivno zakonskim odredbama. Pitanje na koje mnogi istraživači u ovom području pokušavaju dobiti odgovor jesu li su osobe upletene u kriminalitet povezan s drogom bile uključene u kriminalno ponašanje prije zlouporabe droga ili ih zlouporaba droga vodi u činjenje kaznenih djela. Veza između droge i kriminaliteta može se svesti na tri hipoteze: uporaba droga uzrokuje kriminalitet, kriminalitet uzrokuje uporabu droga i kriminalizacija droga uzrokuje kriminalitet (Butorac i Mikšaj-Todorović, 2002). Najdostupniji i lagan izvor zarade ovisnicima je preprodaja droga drugim ovisnicima; oko 45% kaznenih djela koje su počinili ovisnici odnosilo se na neovlaštenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga i omogućavanje uživanja opojnih droga prema istraživanju koje su provele Butorac i Mikšaj-Todorović (2002).

Unatoč brojnim kategorizacijama, Klarić (2008) ističe kao najvažniju Modlyjevu iz 1988. godine prema kojoj se kriminalitet povezan sa zlouporabom droga dijeli na primarni, sekundarni i tercijarni. Primarni kriminalitet odnosi se na kaznena djela povezana s proizvodnjom, preradom, kupnjom, prodajom, izvozom i distribucijom droge, dok se sekundarni kriminalitet odnosi na kaznena djela počinjena pod djelovanjem droga ili u tijeku apstinencijske krize radi nabave droge ili sredstava za kupnju droge. Tercijarni kriminalitet je kriminalitet vezan za međunarodne kriminalne organizacije koje se bave proizvodnjom, trgovinom i krijumčarenjem droge te je društveno najopasniji.

Svako kršenje zakonskih odredbi smatra se primarnim kriminalitetom, premda je krijumčarenje i trgovanje drogom, kao oblik zlouporabe isto tako i dio sekundarnog kriminala. Krijumčarenje kao pojam podrazumijeva ilegalno prenošenje i unošenje u carinsko područje jedne države, preko državne granice, no u širem smislu to krijumčarenje može se događati i unutar samog teritorija države te kao takvo biti dijelom i sekundarnog kriminala u vezi sa zlouporabom droga.

Sekundarni kriminal se definira kao oblik kriminalnog djelovanja pojedinaca i skupina u zlouporabi droga, radi nabavljanja droge, sredstava za kupnju droge i pod utjecajem droge te obuhvaća velik broj kaznenih djela i prekršaja, od krađa do najtežih imovinskih delikata pa sve do ubojstava. Osoba ovisnik uključen u ovu vrstu kriminaliteta zauzima ulogu potrošača, kupca, ali i preprodavača droge. U Izvješću o projektu „Istraživanje tržišta droga u Republici Hrvatskoj – uloga sekundarnog kriminaliteta“ navode se četiri vrste sekundarnog kriminaliteta (Goldstein, 1985; Stevens, 2007; EMCDDA, 2007; prema Jandrić Nišević, Doležal, Maračić, Novak i Šuljak, 2016). Psihofarmakološki kriminalitet koji obuhvaća kaznena djela počinjena pod utjecajem psihoaktivne tvari, kao rezultat njezine akutne ili kronične uporabe. Ekonomski kriminalitet obuhvaća kaznena djela počinjena kako bi se stekao novac (ili droga) potreban za nastavak uporabe droge. Sistemski kriminalitet uključuje kaznena djela počinjena unutar tržišta droga, kao dio poslova ponude, distribucije i uporabe. Kao posljednja vrsta navode se prekršaji iz Zakona o drogama koji podrazumijevaju kaznena djela počinjena kao kršenje zakonodavstva vezanog uz droge.

Kao glavni akteri tercijarnog kriminala u svezi sa zluporabom droga pojavljuju se pojedinci, skupine i organizacije. Njihovo djelovanje svodi se isključivo na ostvarivanje imovinske koristi od proizvodnje, krijumčarenja i ilegalne trgovine. Suvremeno gledajući, tercijarni kriminalitet uključuje sofisticirane oblike transnacionalnog organiziranog zločina, gdje se uz trgovanje drogom, pojavljuju i terorizam, trgovina oružjem, trgovina ljudima, ali i korupcija, pranje novca, zlouporaba ovlasti te se ova vrsta kriminaliteta često veže uz pojam „kriminalitet bijelih ovratnika“.

Kao što je moguće vidjeti iz navedene kategorizacije i opisa pojedine vrste kriminaliteta povezanog s drogom, trgovanje drogom u različitim modalitetima može se svrstati u primarni, sekundarni ili tercijarni kriminalitet povezan s drogama te ta činjenica navodi na zaključak o kompleksnosti i raširenosti ovog pojma u raznim kontekstima. Upravo zbog činjenice da je riječ o složenom i široko rasprostranjenom fenomenu današnjeg društva, čini se logičnim, ali nadasve prioritarnim, definirati tržište droga, njegovu strukturu i način na koji funkcionira.

3) DEFINIRANJE I MODALITETI ILEGALNOG TRŽIŠTA DROGA

3.1. Definiranje tržišta droga

O prisutnosti droga već kod prvih ljudskih civilizacija govore činjenice da su još davnih 5000 g. pr. Kr. Sumerani konzumirali opijum, a u Kini se 3000 g. pr. Kr. kuhao čaj od opijuma (www.inpud.wordpress.com). Nezakonito trgovanje drogom postalo je pitanje od globalnog značaja od početka 19. stoljeća. Dinastija Qing u Kini je zabranila uporabu i prodaju opijuma te se iz tog razloga razvilo ilegalno tržište droga. Prvi veliki sukob oko pitanja trgovine drogom izbio je 1839. godine između dinastije Qing i Velike Britanije. Iako je opijum bio zabranjen, trgovci iz Velike Britanije željeli su nastaviti sudjelovati u trgovini.

"Prvi opijumski rat" trajao je tri godine, a sličan drugi rat odvijao se 1858. godine. Oba rata završila su reparacijama koje su plaćene Britaniji u obliku opijuma. Budući da je uporaba opijuma i drugih droga dobivenih iz opijuma bila povećana diljem svijeta, zemlje su počele ograničavati i regulirati zlouporabu droga (Contemporary Security Council, Economic & Social Council, 2015).

Proces globalizacije pretvorio je svijet u veliko „globalno selo“ u kojem je širenje ideja, tehnologija, roba i usluga preko granica postalo brzo i jednostavno. Upravo ta činjenica utječe i na suvremeno nezakonito tržište drogama koje je promjenjivo zbog utjecaja globalizacije i razvitka novih tehnologija koje su dovele do inovativnih načina proizvodnje i krijumčarenja drogom te uspostave novih ruta i novih oblika tržišta kao što je internetsko. Mogućnost brzog širenja po cijelom svijetu dovelo je tržište ilegalnih droga na poziciju jedne od najvećih i najprofitabilnijih „industrija“. Značajno smanjenje troškova prijevoza i smanjene trgovinske barijere omogućile su tržištu droga da se njegova vrijednost danas procjenjuje na preko 500 milijardi dolara godišnje (Jenner, 2011). Suvremeni trgovci koriste nove, fleksibilne logističke metode i sustave za krijumčarenje preko državnih granica kako bi se izbjegao rizik od otkrivanja i uhićenja (Basu, 2014). Ilegalno tržište droga prihvatilo je ekonomsku globalizaciju na isti način kao i legitimno poslovanje, ali ono po čemu se razlikuje od drugih industrija (što je i očito) je da su droge ilegalne. Ta činjenica igra ključnu ulogu u uspjehu proizvodnje i distribucije droga (Jenner, 2011). Uspjehu pridonose i transnacionalne organizirane kriminalne skupine diljem svijeta. Prema procjenama Europol (2017a) u 2017. godini identificirano je oko 5.000 međunarodnih organiziranih kriminalnih skupina koje djeluju u zemljama Europske unije te je više od jedne trećine njih bilo uključeno u trgovinu drogom.

Zbog stalnih promjena u dinamici i strukturi tržišta droga teško ga je definirati; ono je danas postalo složen sustav koji ima različite modalitete te zbog takve njegove prirode teško je doći do jedinstvene definicije. Posljednjih godina, spektar tvari dostupnih na tržištu droga znatno se proširio. Uz postojanost tradicionalnih droga, svake godine raste broj novih psihoaktivnih tvari. Prema Klarić (2008) promjenjivost svjetskog tržišta droga slikovito se može promatrati kao napuhani balon. Kad se uzme u ruke i stisne, dobije nepravilan oblik, s puno udubina i ispupčenja. Kad se pusti vrati se u normalan okrugli oblik te zadržava onaj svoj cjelokupni prvobitni opseg i volumen.

Degenhardt i sur. (2004; prema Doležal i Jandrić Nišević, 2017) ističu kako je kod definiranja tržišta droga glavni problem činjenica kako ne postoje globalno usuglašene definicije različitih razina tržišta droga i njihovih razina. Još jedan značajan problem predstavlja i nedostatak informacija o strukturi procesa distribucije u različitim zemljama, načinu na koji određeno tržište reagira na promjene u ponudi i potražnji, te konkretan učinak mjera usmjerenih prema smanjenju ponude i potražnje droga (Natarajan i Hough, 2000; prema Doležal i Jandrić Nišević, 2017). Iz svega navedenog proizlazi zaključak da će se tržište droga i dalje mijenjati te manifestirati u sve opasnijim, težim i novijim pojavnim oblicima pa se nameće potreba za stalnim praćenjem novih trendova i u skladu s njima definiranjem tržišta droga.

3.2.Vrste tržišta droga

Kao što je već rečeno pri definiranju tržišta droga, ono se iz dana u dan mijenja i manifestira u novim oblicima. Kako bi se prilagodili svjetskim trendovima, situacijama i lokacijama te potrebama koje nameće potražnja, dolazi do pojave novih tržišta ili se postojeća pojavljuju u izmijenjenim oblicima. Određeni modaliteti nisu izvedivi u manjim urbanim sredinama, ili su modificirani, a često se događaju kombinacije kriminalistički prepoznatih modaliteta (Klarić, 2002; prema Klarić, 2008). Do razvoja novih tehnologije, posebice mobilnih uređaja i interneta, dominantni oblik tržišta bila je ulična prodaja. Mobilni uređaji i internet omogućuju anonimnost i sigurnost od neotkrivanja te se suvremeno tržište preselilo s ulice na internetsku razinu. Prema analizi Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) i Europol (2013) utvrđeno je postojanje više od 100 globalnih tržišta na „darknetu“ gdje se prodavatelji i kupci služe različitim tehnologijama kako bi sakrili svoj identitet. Neki dobavljači na internetu koriste se tzv. „površinskim“, javno dostupnim dijelom interneta („surface web“), dok drugi dobavljači djeluju na „dubokom“, skrivenom dijelu interneta („deep web“), putem tržišta na „mračnoj mreži“ („darknet“), uz pomoć tehnologije koja

skriva identitet trgovaca i prodavača. Ova vrsta tržišta dijele određene karakteristike s legalnim internetskim tržištima kao što su eBay i Amazon, ali za prikrivanje transakcija i fizičkih lokacija poslužitelja uključuju usluge anonimizacije, kao što su softver Tor i I2P koji prikrivaju adresu internetskog protokola računala, kriptovalute kao što su bitcoin i litecoin kojima se vrše plaćanja kojima se teško može ući u trag te kriptiranu komunikaciju među sudionicima na tržištu (EMCDDA, 2017). Kao što je moguće zaključiti pojedinci uključeni u proces trgovanja služe se sofisticiranim metodama koje je teško detektirati te je teško pratiti njihova nova „pravila igre“. Sve manje se primopredaja obavlja izravnom kupnjom droga, iz "ruke u ruku", već se pronalaze novi načini kojima preprodavači nastoje policiji otežati otkrivanje, a samim time i procesuiranje te kazneni progon počinitelja u vezi sa zloporabom droga (Klarić, 2008). Iako se tržište manifestira u različitim modalitetima, tržište droga se generalno može podijeliti na otvoreno i zatvoreno tržište (May i Houghy, 2009).

Otvorena tržišta mogu se definirati kao ona koje su otvorena bilo kojem kupcu, bez potrebe za prethodnim upoznavanjem prodavača i bez prepreka za pristup. Otvoreno tržište ima prednost i za kupce i za prodavatelje-kupci znaju kamo odlaziti kako bi pronašli željenu robu, a prodavači su u mogućnosti maksimalno povećati pristup kupcima. Dakle, glavna prednost nedopuštenog otvorenog uličnog tržišta je lakoća pronalaženja kupaca i prodavača, što je i nedostatak jer ih lako može pronaći i policija (Eck, 1995; Edmunds i sur., 1996; May, 2001; prema May i Houghy, 2009). Točan položaj otvorenog tržišta droga uvjetovan je područjem potražnje, rizikom uhićenja i pristupačnosti lokacije. Zbog velikog broja ljudi koji prolaze kroz područje i prostornog rasporeda, prodavači droga zapravo su često zaštićeni od policije. Modaliteti ulične preprodaje prema Klarić (2008) realiziraju se putem:

- a) Primanja narudžbi putem telefona- prodavač putem poziva dobiva informacije o traženoj količini određene droge te nakon toga osobno određuje mjesto i vrijeme primopredaje droge i novca. Taj način preprodaje, između dilera i kupca zasniva se na određenom stupnju povjerenja i poznanstva te se u znatnoj mjeri sve manje koristi jer se osobe izlažu opasnosti da budu uhićene u počinjenju kaznenog djela.
- b) Primopredaja u pokretu- uz prethodno ostvareni dogovor, preprodavač s drogom i kupac s novcem sjedaju u automobil, kojim upravlja treća osoba (suradnik preprodavača), te se prilikom vožnje u automobilu, obavi izravna primopredaja. Osim u osobnim automobilima, primopredaja se može obaviti i u vozilima javnog gradskog prijevoza (autobusi, prigradski vlakovi, tramvaji, trajekti), no zbog nazočnosti većeg broja građana u njima, postoji veći stupanj rizika da se preprodaja uoči.

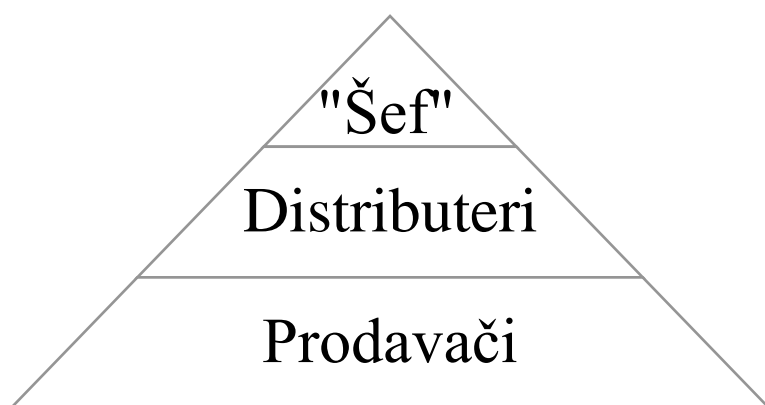
- c) Preuzimanje droge, ostavljene na dogovorenim mjestima- prodavač osobno ili telefonski prima narudžbe te mu kupac unaprijed donosi novac ili ga ostavlja na dogovorenome mjestu, a može ga predati i nekoj trećoj osobi (suradniku preprodavača). Prodavač kupcu daje informaciju o točnom mjestu i vremenu gdje se nalazi ostavljena količina droge. Takav način preprodaje je vrlo teško otkriti jer se teško dolazi do saznanja o mjestu na kojemu se ostavlja droga.
- d) Dostavljanje droge na kućnu adresu- takvim načinom preprodaje, uz preprodavača i kupca, uključeno je još nekoliko osoba – dostavljača, koji za preprodavača, kupcima droge dostavljaju na adresu, gdje se trenutačno nalaze. Često se radi o kućnoj dostavi pizza ili fast fooda, ali se može raditi i o bilo kojoj drugoj kućnoj dostavi (darovi, cvijeće i slično). Ovdje se novac preprodavaču isplaćuje prije same kućne dostave, osobno, ili se novac predaje dostavljaču prilikom same kućne dostave, koji zatim taj novac predaje preprodavaču.
- e) Dostava putem poštanskih pošiljki- takav način preprodaje obavlja se između pojedinih gradova i u praksi nije u većoj mjeri zastupljen.
- f) Primopredaja droga, tijekom održavanja kućnih zabava- nerijetko, prilikom održavanja raznih kućnih zabava, u stanovima ili obiteljskim kućama gdje se okuplja određeni krug bliskih osoba, preprodavači na vrlo jednostavan način, bez suvišnog izlaganja da budu zatečeni prilikom preprodaje, obavljaju prodaju raznih droga tim osobama, a ujedno "časte" i potencijalne potrošače droga. Time ih "navlače" i sebi stvaraju novi, širi krug budućih potrošača što im predstavlja daljnju novčanu dobit.

Rizici koje predstavljaju provedba i nedostatak jamstava kvalitete nameću pritiske na otvorena tržišta koja se transformiraju u zatvorena tržišta (May i Houghy, 2009). Zatvorena tržišta su ona u kojima će prodavači i kupci poslovati zajedno samo ako znaju i da se međusobno poznaju ili ako ih treća strana upozna. Stupanj zatvaranja tržišta i prepreke pristupu novim kupcima u velikoj će mjeri ovisiti o stupnju prijetnje policije. Snaga zatvorenih tržišta leži u međusobnom povjerenju koje kupac i prodavatelj imaju te stoga većina prodavača i kupaca preferiraju ovu vrstu tržišta za obavljanje poslova jer je i rizik privlačenja pažnje policije uvelike smanjen (May i Houghy, 2009).

3.3. Hijerarhija distribucijskog sustava

Iza bilo kojeg sustava maloprodaje postoji i distribucijski sustav koji uvozi ili proizvodi i zatim distribuira proizvod. Tradicionalno, struktura distribucijskog sustava je promatrana kao piramidalna, od uvoznika i trgovaca na „najvišoj razini“ do uličnih trgovaca koji rade na „najnižoj razini“. Organizirane skupine za krijumčarenje droge često se opisuju kao velike, visoko disciplinirane i hijerarhijske organizacije (May i Houghy, 2009).

SHEMA 1: Piramidalna struktura distribucijskog sustava

3.3.1. Kako i zašto se pojedinci uključuju u trgovanje drogama?

Čak i u pogledu osnovne razine razumijevanja, relativno je malo spoznaja kako se pojedinci uključuju u trgovanje drogama. Pritom je ključan nalaz istraživanja Matrix Knowledge Group iz 2007. godine, a koji pokazuje da je velik dio osoba ušao u trgovanje preko prijatelja ili članova obitelji (Wilson i Stevens, 2008). Upravo se ta „zarazna“, epidemiološka priroda širenja prodaje i potrošnje droga, dokumentira dugi niz godina i služi kao izvor podataka kreatorima politika. S obzirom na dokaze da su pojedinci ušli na tržište prvenstveno kroz postojeće kontakte, čini se razumnim zaključiti da su im bez tih kontakata ograničene mogućnosti za ulazak i opstanak na tom istom tržištu. Prodavači i sami naglašavaju potrebu da vjeruju onima s kojima rade. Stoga su lojalnost i povjerenje potrebni od posebnih vještina izvan „poslovnog smisla“ i spremnosti na kršenje zakona. Kriminalne skupine koje se bave velikim transnacionalnim krijumčarenjem i trgovanjem drogom uglavnom temelje svoj odnos na suradnji i međusobnom povjerenju članova. Takvi međusobni odnosi nazivaju se kohezivne mreže i ključna su komponenta u hijerarhiji jer je povjerenje prije svega važno u aktivnostima koje su povezane s kriminalnim i financijskim rizicima (Bruinsma i Bernasco, 2004).

Iako oni koji su uključeni u rad s drogama imaju zajednički pristup kontaktima, pojedinci su različiti i to otežava konstruiranje tipologije. Na temelju opsežnog programa intervjuiranja trgovaca droga na visokoj razini, Desroches (2005, prema Wilson i Stevens, 2008) opisuje dvije vrste pojedinaca uključenih u trgovinu:

- kriminalni trgovci koji imaju opsežno kriminalno djelovanje
- poslovni trgovci koji, osim postojeće uključenosti u trgovinu drogom, relativno poštuju zakone u drugim aspektima života. Većina tih pojedinaca u mogućnosti je zaraditi za lagodan život kroz legitimna sredstva te imaju snažne društvene odnose.

3.3.2. Kako su hijerarhijski strukturirane uloge tijekom krijumčarenja drogom?

S vremenom se razumijevanje organiziranog kriminala mijenja od velikih, kriminalnih udruženja kao što je mafija ka fluidnim organizacijama koje povezuju male grupe nezavisnih poduzetnika koji su povezani prijateljskim i rodbinskim vezama. Utvrđivanjem osobina koje karakteriziraju složene organizacije, moguće je istražiti organizacijski kontekst međunarodnih trgovaca drogom. Glavnih šest osobina su: hijerarhija, definirana pravila, komunikacija, prilagodljivost, specijalizacija / koordinacija aktivnosti te procedure zapošljavanja (Benson i Decker, 2010). Jedno od najistaknutijih obilježja organizacije jest postojanje formalne hijerarhije. Kroz formalnu hijerarhiju rangiraju se razine ovlasti koje jasno određuju osobe koje su nadređene i odgovorne za nadgledanje onih u nižim razinama. Organizacijske strukture tih grupa imaju tendenciju da budu piramidalnog oblika i odnosi među članovima su vertikalni. Odnosi među članovima mogu biti i horizontalni, nalikuju liniji koja povezuje različite funkcije te ne postoji centralizirani izvor kontrole. Važno je napomenuti da ove organizirane skupine i dalje imaju visoku razinu odgovornosti, ali raspon kontrole više ne funkcionira vertikalno. Ovlasti donošenja odluka dolaze u različitim jedinicama, a ne dolaze iz zapovjednog lanca koji potječe iz jednog, krajnjeg autoriteta. Pored hijerarhijskih struktura, druga zajednička značajka organiziranih skupina je formalno definiranje pravila, odgovornosti i procedura rada sve kako bi se dobila što veća učinkovitost i ostvarili ciljevi. Proizlazeći iz hijerarhije vlasti i formalnog izražavanja pravila i ciljeva, organizirane skupine obilježava neizravna komunikacija među članovima. Komunikacija u tim skupinama je neizravna iz dva razloga: zbog vertikalnog ranga položaja i formalnih direktiva komunikacija s bilo kim, osim neposrednog nadglednika je rijetka. Poruke i informacije moraju proći kroz odgovarajuće kanale u lancu prije nego što dosegnu ciljnu osobu. Komunikacija je također neizravna u smislu da se u tim grupama događa malo osobne interakcije. Samo funkcioniranje organiziranih skupina stavlja ih u položaj u kojem se ne mogu brzo prilagoditi promjenama.

Organizacije koje su karakterizirane hijerarhijom i formalnim pravilima obično su nefleksibilne u svojim normama i propisima (Heimer, 1992; prema Benson i Decker, 2010). Dok ti propisi osiguravaju uspjeh pod određenim uvjetima, većina organizacija ne može kontrolirati okolinu i tržište u kojem djeluju. Zbog toga, te grupe nisu u mogućnosti brzo mijenjati metode rada ili postupke kada je to potrebno. To je osobito teško postići u dinamičnim okruženjima, gdje je promjena češća od stabilnosti. No iako su dosljedni u svojim pravilima i hijerarhiji, služe se sofisticiranim metodama koje mogu biti promjenjive te omogućavaju prilagodbu situaciji. Uz prisustvo formalne hijerarhije, specijalizacija (ili podjela rada) najčešće je indikator složene organizacije. Podjela rada je produkt traženja maksimalne učinkovitosti i doprinosi tom cilju na dva načina. Prvo, specijalizacija jamči da više ljudi ne obavlja isti zadatak. Svaki član ili jedinica usredotočuje svoju pozornost na jedan element u procesu te postaje stručnjak za svoje područje. Drugo, dodjeljivanjem samo jednog zadatka na određenoj poziciji, organizacija može tražiti najviše kvalificirane osobe za tu ulogu i smjestiti ih u skladu s tim. Ovakva podjela rada prepoznaje da se članovi razlikuju u svojim vještinama i sposobnostima te koriste specijalizirane pojedince i na taj način proširuju svoju skupinu. Međutim, sama specijalizacija nije dovoljna te je potrebna koordinacija aktivnosti svake jedinice kako bi se osiguralo postizanje konačnog cilja. Stoga su te skupine karakterizirane visokom razinom međuovisnosti između podjedinica. Kako bi organizacija u cjelini bila uspješna, neophodno je da svaki pojedinici zadatak bude izveden na najbolji mogući način. Visoke razine specijalizacije i racionalnosti također su povezane s regrutiranjem i procesom zapošljavanja. Odabir i stavljanje članova u grupu na temelju njihovih vještina i formalnih kvalifikacija povećava vjerojatnost da organizacija djeluje u najvećoj mogućoj mjeri. Kako bi se steklo potpunije razumijevanje načina funkcioniranja grupe, neophodno je ispitati ne samo njihovu strukturu već interakcije i transakcije koje se javljaju između pojedinaca, no do tih informacija je teško doći. Ono što je poznato je koje uloge članovi zauzimaju u hijerarhijskoj strukturi. Matrix Knowledge Group pokušala je definirati uloge sudionika u vlastitom istraživanju 2007. godine (Wilson i Stevens, 2008):

1) Uloge definirane položajem u opskrbnom lancu:

- MEĐUNARODNI VELETRGOVAC: kupuje drogu izvan države, organizira prijevoz i prodaje u državi
- NACIONALNI VELETRGOVAC: kupuje i prodaje drogu „na veliko“ diljem države
- LOKALNI VELETRGOVAC: kupuje i prodaje u jednom zemljopisnom području

- PRODAVAČ: prodaje drogu korisnicima na razini ulice

2) Uloge definirane poslovnim strukturama:

- ŠEF: osoba zadužena za isporuku plaće
- VODITELJ: upravlja djelatnostima, ali nije šef operacija (npr. nadgleda obuku)
- PARTNER: radi kao član operacije i sudjeluje u prodaji droge zajedno s ostalima

3) Uloge definirane aktivnostima podrške:

- MEĐUNARODNI PRIJEVOZNIK: uključen u prijevoz droge u određenu državu te nije uključen u kupnju i/ili prodaju droge
- TESTER: ispituje kakvoću droge
- ZAKONSKI STRUČNJAK: računovođa, odvjetnik, agent za nekretnine (...) koji olakšava rad trgovine drogom
- SAKUPLJAČ NOVCA: uključen u prikupljanje dugova uslijed prodaje
- TRANSPORTER/ TRKAČ: prenosi drogu između početne lokacije i odredišta
- STRUČNJAK: posjeduje potrebnu vještinu/e, primjerice proizvođač pilula
- MIKSER: uključen u rezanje i čišćenje droga
- SKLADIŠTAR: skladišti drogu do trenutka prodaje, odnosno kupnje
- SLUŽBENIK ZA PROVEDBU ZAKONA: poznaje provedbu zakona i time olakšava „operacije“ cjelokupne trgovine

Unatoč velikoj raznolikosti poslovanja, različite grupe koje se bave trgovanjem drogom mogu se svrstati i prema sofisticiranosti tehnologija kojima se koriste za prijevoz droga (Wilson i Stevens, 2008). Na najjednostavnijoj razini, s najmanjim preprekama za ulazak, uvoznici su iskazali da koriste komercijalne zrakoplove ili trajektne puteve za prelazak preko kopnenih granica. Sofisticirane strategije uključuju transport na komercijalnim letovima zrakoplova, regrutiranje teretnih operatera za nošenje droge, isporuku među legitimnim trgovanjem bez pratnje, krijumčarenja brodom i ostale. Na temelju svih ovih informacija, dobiva se dojam o kompleksnosti trgovanja drogom koja se uočava u cijelom svijetu, pa tako i u Europi. U daljnjim poglavljima, fokus će upravo biti na dinamici i strukturi europskog tržišta droga koje je danas postalo jedno od najvećih svjetskih tržišta.

4) EUROPSKO TRŽIŠTE DROGA

4.1. Aktualne spoznaje o europskom tržištu droga

Tržište ilegalnih droga je najveće ilegalno tržište u Europi i prema procjenama Europol (2017b) godišnje ostvaruje oko 24 milijarde eura prihoda. Gledano kao drugo tržište ilegalnih droga, iza Sjedinjenih Američkih Država, Europa je postala most između zapada i istoka (Maftai, 2012). Europa je važno tržište droga jer na svojem teritoriju proizvodi drogu, ali i uvozi, transportira i krijumčari droga iz drugih dijelova svijeta. Smještena u središtu svih kontinenata, Europa je posebna meta krijumčarenja drogom s istoka (opijum iz Afganistana), sa zapada (kokain iz Kolumbije, Perua, Bolivije), a i s juga (kanabis iz Maroka, Sjeverne Afrike). Osim toga, neke droge i prekursori (kemijske tvari potrebne za proizvodnju nezakonitih droga) prevoze se kroz europske putove na druge kontinente. Većina prekursora ima zakonitu primjenu i nisu zabranjeni, ali se nalaze na popisu kontroliranih tvari. Dostupnost prekursora ima velik utjecaj na tržište sintetičkih droga, kao i na proizvodne metode kojima se služe nezakoniti laboratoriji (EMCDDA, 2017).

Prema najnovijoj analizi EMCDDA (2018a) godišnje se prijavi preko milijun zapljena nezakonitih droga u Europi, od čega je kanabis najčešće zaplijenjena droga, s više od 70 % svih zapljena u Europi. Kokain je na drugom mjestu (9 %), a slijede ga amfetamini (5 %), heroin (5 %) i MDMA (2 %). Većinu njih čine male količine droga zaplijenjenih od konzumenata, no pošiljke od više kilograma droga zaplijenjene od krijumčara i proizvođača čine većinu ukupne količine zaplijenjenih droga. Više od 60 % svih zapljena u Europskoj uniji 2015. godine prijavile su samo tri države, Španjolska, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo, iako su značajan broj zapljena također prijavile Belgija, Danska, Njemačka, Grčka, Italija i Švedska.

Današnje europsko tržište obilježava široka „paleta“ raznih vrsta droga te zbog maksimiziranja zarade, većina trgovaca više ne ograničava svoje aktivnosti na jednu vrstu droge (Europol, 2006; prema Caunic i Prelipcean, 2011). Što se tiče proizvodnje, Europa je regija u kojoj se proizvode kanabis i sintetske droge, s time da se kanabis uglavnom proizvodi za lokalnu konzumaciju, dok se neke sintetske droge te znanja i iskustva o njihovoj proizvodnji izvoze u druge dijelove svijeta. U proizvodnom procesu, koristi se sve veća i sofisticiranija oprema. U Europolovom izvješću (2017b) navodi se primjer zaplijenjene reakcijske posude koje je mogla proizvesti više od 1 milijuna tableta vrlo visoke čistoće u isto vrijeme.

Europsko tržište droga nastavlja se kontinuirano razvijati i širiti čemu svjedoči pojava širokog raspona novih psihoaktivnih tvari. Nedavne promjene na svjetskom nezakonitom tržištu droga, povezane s globalizacijom i novim tehnologijama, svakako utječu i na europsko tržište te dolazi do novih načina proizvodnje droga i krijumčarenja te uspostave novih putova krijumčarenja i internetskog tržišta (EMCDDA, 2017). Kao najnoviji trend, došlo je do razvoja internetskih tržišta koja djeluju istovremeno s postojećim tržištima. Većina prodaje na tržištima „mračne mreže” (darknet) povezana je s drogama. U izvješću EMCDDA (2017) navodi se istraživanje u kojem je praćena prodaja na 16 tržišta „mračne mreže” (darknet) između 2011. i 2015. godine te je procijenjeno da prodaja droge donosi više od 90 % ukupnih prihoda globalnih tržišta „darkneta”. Također, procjenjuje se da su dobavljači EU-a odgovorni za gotovo polovicu prodaje droge na „darknetu” između 2011. i 2015. godine. Iako se internetsko tržište ubrzano širi i razvija, još uvijek dominira tržište izvan interneta koje je također dinamično i promjenjivo. Kao najnovija prijetnja, javljaju se nove psihoaktivne tvari. Posljednjih godina pojavljuje se sve veći broj novih psihoaktivnih tvari, s gotovo dvije nove tvari koje se pojavljuju svaki tjedan (Europol, 2017b). Od 2005. do 2016. godine prijavljeno je više od 450 novih psihoaktivnih tvari, od kojih mnoge predstavljaju značajne zdravstvene prijetnje korisnicima koji ih smatraju bezopasnim, najčešće zbog činjenice što su lako dostupne putem interneta ili ulične razine prodaje.

O aktualnom stanju zlouporabe droga u Europi, moguće je dobiti podatke na temelju analiza otpadnih voda. Tijekom 2010. godine uspostavljena je mreža širom Europe s ciljem standardizacije pristupa koji se koriste za analizu otpadnih voda i koordinacije međunarodnih studija uspostavljanjem zajedničkog protokola djelovanja čiji inicijator je EMCDDA. Tijekom 2017. godine provedeno je ispitivanje otpadnih voda u 10 europskih zemalja. Putem biomarkera ispitana je prisutnost amfetamina, metamfetamina, MDMA-a te kokaina u urinu. Na temelju analiza najveća upotreba kokaina zabilježena je u zapadnim i južnim europskim gradovima, posebice u gradovima u Belgiji, Nizozemskoj, Španjolskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu. Prisutnost amfetamina otkrivenog u otpadnim vodama znatno se razlikovala na svim lokacijama studija, a najviša razina uočena je u gradovima na sjeveru i istoku Europe. Nasuprot tome, upotreba metamfetamina, općenito je niska i povijesno koncentrirana u Češkoj i Slovačkoj. Najveće masovno opterećenje MDMA pronađeno je u otpadnim vodama u gradovima u Belgiji, Njemačkoj i Nizozemskoj (EMCDDA, 2018b).

Na temelju aktualnih spoznaja, moguće je zaključiti o ozbiljnosti i velikom opsegu europskog tržišta droga. Maftai (2012) kao najveće probleme s kojima se suočavaju europske države navodi konzumaciju droga među mladim ljudima čiji je broj znatno porastao u posljednjih nekoliko godina te problem ulaznih točaka droga, sigurnost zračnih luka kao i val imigranata koji su često osumnjičeni za prijevoz droge.

4.2. Glavne europske tržišne rute

Ilegalne droge prenose se preko mnogostrukih granica prije nego što na kraju dođu do potrošača. Zabrana prekogranične trgovine drogama kritična je komponenta s kojom se države suočavaju kako bi generalno smanjile zlouporabu droge. Trgovci drogom imaju razne opcije i puteve kojima dobavljaju ilegalne droge, ali trgovina je najčešće koncentrirana uz specifične rute, budući da zemlje obično imaju ograničen broj trgovinskih partnera (Boivin, 2013; EMCDDA i Europol, 2013; UNODC, 2015; prema Giommoni, Aziani i Berlusconi, 2017). Trgovina drogom kreće se dobro uspostavljenim putevima koji su u trendu i kod drugih oblika kriminalnog ponašanja. Ovi nalazi čine kamen temeljac za razumijevanje, praćenje, ali i prevenciju ilegalnih aktivnosti na područjima gdje se najčešće javljaju (Weisburd, 2015). Koncentracija trgovanja drogom na određenim rutama također sugerira da su trgovci vođeni određenim motivima (UNODC, 2015; prema Giommoni, Aziani i Berlusconi, 2017). Razumijevanje kako i zašto se kriminalitet javlja na određenom području, pokazao se ključnim za uvođenje novih kaznenopravnih i socijalnih intervencija usmjerenih na smanjenje kriminaliteta.

Giommoni i sur. (2017) navode tri Reuterova modela iz 2014. godine koja objašnjavaju zašto se trgovina drogom odvija baš na specifičnim rutama. Prvi model temelji se na ideji da su troškovi koje nameću tijela za provedbu zakona poput oduzimanja pošiljaka, oduzimanja imovine te uhićenja, glavni gubici za trgovce drogama. Iz toga proizlazi zaključak da što je više gubitaka koji trgovcima povećavaju troškove, to će zemlja biti manje privlačna za trgovanje. Drugi model identificira zemljopisnu blizinu glavnih proizvođača ili zemalja potrošača kao važan čimbenik rizika jer što je putovanje do udaljenih država duže, povećavaju se troškovi prijevoza, kao i rizik od presretanja i uhićenja. U tom kontekstu, primjer je blizina balkanskih zemlja i zapadne Europe koja je ključni čimbenik u trgovini kokainom i heroinom. U trećem modelu, navodi se kako društvene procesi koji se odvijaju među zemljama, kao što su migracije, mogu oblikovati rute trgovine drogom. Što se tiče trgovine drogom u Zapadnoj Europi, Paoli i Reuter (2008; prema Giommoni i sur., 2017) su utvrdili da turski i albanski državljani dominiraju u uvozu i maloprodajnoj distribuciji heroina,

dok Kolumbijci imaju vodeću ulogu u uvozu kokaina iz Južne Amerike. Na temelju ovih modela može se zaključiti da rizici, dobiti te geografska i društvena blizina utječu na uvoz, izvoz i trgovanje drogom. Geografska i društvena blizina utječu na trgovinu drogom na isti način na koji utječu i na zakonske trgovinske puteve (Giommoni i sur., 2017). Geografska udaljenost povećava rizik presretanja, kao i troškove prijevoza i komunikacije, što znači da dvije zemlje koje dijele granicu imaju veću vjerojatnost da će trgovati drogama jer neposredna blizina smanjuje razinu organizacije potrebne za isporuku droge i složenost trgovine općenito. Društvena bliskost je također bitan pokretač strukture međunarodnih prometnih pravaca i vrijedan resurs za pronalaženje poslovnih partnera, nabavljanje pristupa strateškim informacijama te smanjenje nesigurnosti.

Iako se stalno naglašava promjenjivost i dinamičnost europskog tržišta, neke informacije i činjenice i dalje kroz godine ostaju konstanta. Tako je i s balkanskom rutom koja i dalje ostaje glavna ruta u krijumčarenju droga, posebice heroina. Takozvana "balkanska ruta" korištena je za nedopuštenu trgovinu od sedmog stoljeća, jer je to najkraća cesta s istoka prema zapadnoj Europi (Dimovski, Babanoski i Ilijevski, 2013). Put započinje u Afganistanu preko Turske, Grčke, Makedonije, Bugarske, Kosova, Srbije te Bosne i Hercegovine. Kad dostigne Hrvatsku i Sloveniju, vodi dalje u zapadnoeuropske zemlje (Porobić, 2010; prema Dimovski i sur., 2013).

Slika 1: Balkanska ruta

Izvor: https://www.fvv.um.si/rv/arhiv/2013-2/05_Dimovski_Babonoski_Ilijevski.pdf

Trgovina drogama na balkanskoj ruti još uvijek igra središnju ulogu u Europi. Samo transnacionalna suradnja s punim povjerenjem, brza razmjena informacija i odlučna akcija mogu dovesti do uspjeha. Osim toga, važno je naglasiti i uzroke koji su utjecali da ilegalna trgovina na ovoj ruti ostaje konstanta (Miloshevska, 2007; prema Dimovski i sur., 2013): prijelaz na slobodno tržišno gospodarstvo, otvaranje granica, razvoj "crnog tržišta" te ratovi u bivšoj Jugoslaviji.

Balkanska ruta se uglavnom koristi za prijevoz i u nekoj mjeri za skladištenje i prepakiranje afganistanskog heroina na putu prema Zapadnoj i Srednjoj Europi. Velika većina heroina na europskom tržištu proizvedena je u Afganistanu, a u manjoj mjeri i u Iranu i Pakistanu. Te tri zemlje Jugoistočne Azije ponekad se zajednički nazivaju 'Zlatni polumjesec' (Maftai, 2012). U izvješću EMCDDA i Europol (2013) većina heroina dopire do Europe kroz veliku i širu mrežu putničkih i teretnih transportnih sustava koji obuhvaćaju Europu, Aziju, Bliski Istok i Afriku. Turska i dalje igra središnju ulogu na Balkanskom putu zbog svojih opsežnih trgovinskih i putničkih veza s Azijom, Bliskim Istokom i Europom. Analizirajući vrijednosti droge koja prolazi ovim putem, procijenjeno je da iranske skupine koje se bave trgovanjem heroinom kroz tursko-iransku granicu dobivaju godišnji prihodi od 450-600 milijuna dolara (UNODC, 2009; prema Caunic i Prelipcean, 2011). Na kraju rute, sjeverozapadne zemlje kao što su Nizozemska i Belgija, zadržavaju svoju ulogu važnih distribucijskih centara za heroin u Europi, zahvaljujući razvijenoj komercijalnoj i prometnoj infrastrukturi. Velika Britanija je također odredišna zemlja za heroin koji se krijumčari na balkanskom putu, iako se često spominje i izravni zračni prijevoz iz Pakistana. Italija također ostaje ključno mjesto zbog velikog obalnog područja, zračne i pomorske infrastrukture, velikog tržišta za heroin i koncentracije organiziranih kriminalnih skupina (UNODC, 2017).

Još jedan od razloga uspjeha balkanske rute je što su države često povezane putem etničkih zajednica, od kojih su neke tradicionalno sklone krijumčarenju. Prisustvo velike albanske dijaspeore u Turskoj, Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj omogućuje da se etnički albanski prsten pojavi kao dominantna snaga u europskoj trgovini i distribuciji droga (Anastasijević, 2006). Također, granični prijelazi su slabo održavani i često se lako zaobilaze putem "alternativnih" planinskih cesta. Anastasijević (2006) navodi kako se to osobito odnosi na Kosovo, koje ima neuređene granice s Makedonijom, Albanijom i Srbijom. Kosovo se navodi kao idealno mjesto za skladištenje heroina koji se krijumčari iz Makedonije ili Albanije, a potom se može ponovno pakirati i poslati na zapad preko Srbije ili Crne Gore.

Zemlje u kojima su izvori heroina, tranzitne zemlje i zemlje odredišta sada su povezane mrežom kopnenih, pomorskih i zračnih veza, koja je zajedno s novim načinima prikrivanja trgovaca, rezultirala velikom raznolikošću prometnih pravaca i metoda (EMCDDA i Europol, 2013). Dok je u prošlosti heroin pretežno krijumčaren u kamionima, danas se često koriste putnička vozila i automobili. Jedan od osobito inovativnih metoda je naveden u izvješću EMCDDA i Eurola (2013) gdje je heroin bio krijumčaren unutar niti od tepiha. Balkanska ruta počinje se sve više koristiti i u oba smjera, jer se kokainom trguje iz zapadnoeuropskih zemalja poput Španjolske u središnju i južnu Europu (Europol, 2017b). Osim toga, u europskoj regiji proizvodi se kanabis i sintetičke droge koje se prodaju na Balkanskom putu te se na istok izvoze prekursori potrebni za proizvodnju droge.

Nakon Balkanske rute, u izvješću EMCDDA i Eurola (2013) navode se jednako važna i tri glavna puta koje u kojima se transportira kokain, a to su:

- sjeverna ruta (prolazi kroz Karibe i Azore do Portugala i Španjolske)
- središnja ruta (od Južne Amerike preko Cape Verde ili Madeire pa Kanarskih otoka do Europe)
- afrička ruta (od Južne Amerike do Zapadne Afrike, a od tamo uglavnom do Španjolske i Portugala).

Uvoz i distribucija kokaina u Europi uglavnom se koncentriraju u zapadnoeuropskim zemljama te se Iberijski poluotok smatra glavnom ulaznom točkom za kokain u Europu. Dok je većina kokaina iz Južne Amerike i dalje usmjerena prema Zapadnoj Europi znatne količine kokaina, često skrivene u kontejnerima, posljednjih godina pronađene su važnim bugarskim, grčkim, rumunjskim i ukrajinskim lukama na Crnom moru. Na temelju te činjenice EMCDDA i Europol (2013) zaključuju kako je posljednjih godina sve veći broj država na Balkanu uključeno u krijumčarenje kokaina. Također, spominje se i Albanija koja se koristi kao zemlja skladištenja za kokain, čija je tradicionalna ulogu trgovina i skladištenje heroina na balkanskom putu.

Suvremeni putevi trgovine drogama u Europi postaju sve raznolikiji i kriminalne skupine koriste nove regije kako bi dobili svoje pošiljke. To predstavlja značajan izazov za provedbu zakona te je potrebno informirati ključne ljude o novim trendovima i metodama koje trgovci koriste za promet droga preko vanjske granice Europe, ali i kroz središnje tržište za unutarnju distribuciju (Europol, 2017b).

4.3. Skupine organiziranog kriminaliteta kao glavni akteri europskog tržišta droga

Organizirane kriminalne skupine u Europi sve više obilježavaju veća fleksibilnost, fluidnost i propusnost (Europol, 2013, Interpol, 2014; prema Savona i Riccardi, 2015). Razvoj prometnih pravaca, tržišta (poput virtualnog) i sredstva plaćanja (poput bitcoina i drugih virtualnih valuta) omogućile su nove mogućnosti za nove fleksibilne kriminalne mreže koje djeluju na više dimenzija. Organizirane grupe kriminala proširile su spektar nedopuštenih aktivnosti; sve je manje skupina isključivo posvećeno trgovini drogama te sve više djeluju i u drugim nedopuštenim sektorima. Gotovo dvije trećine skupina koje se bave krijumčarenjem droga i koje djeluju u zemljama Europske unije, uključene su u više od jednog područja kriminala (Europol, 2017a). Najčešće druge ilegalne aktivnosti su: krivotvorenje robe, trgovina ljudima, krijumčarenje migrantima te krijumčarenje oružja. S obzirom na to da je suvremeno europsko tržište droga polimorfno, dinamično i fluidno, organizirane skupine isto tako ne ograničavaju svoje aktivnosti na samo jednu vrstu droge. Praćenje trendova vezanih uz tržište droga te pojava novih načina trgovanja doveli su do toga da su putevi trgovanja diverzificirani što omogućava lakši transport i dolazak droge do primatelja. Posljednjih godina, organizirani kriminal karakterizira sve veća multinacionalna prekogranična suradnja. Istraživanja u različitim zemljama govore o široko rasprostranjenj korupciji povezanoj sa slabom vladavinom i državnim institucijama, što olakšava širenje organiziranog kriminala i jača nedopuštene aktivnosti transnacionalnih zločinačkih organizacija (Anastasijević, 2006, Michaleto, 2009, Shelley, 2002, Vasić, 2010; prema Koturović i Knepper, 2014). Trgovinu drogom najčešće ne kontrolira jedna zločinačka organizacija, već njih nekoliko koje međusobno surađuju (Europol i EMCDDA, 2013). Istraživanje UNODC-a (2008) ukazuje na to da su skupine organiziranog kriminala u regiji motivirane dobitkom kao zajedničkim ciljem, a ne nacionalnim interesima, što omogućava blisku suradnju različitih pojedinaca bez obzira na njihovu etničku pripadnost, politička ili vjerska uvjerenja (Koturović i Knepper, 2014). Kriminalne skupine sve više su transnacionalne i međuetničke, a istodobno djeluju na različitim nezakonitim tržištima: od 3.600 identificiranih aktivnih skupina u Europi, više od 30% prijavljeno je kao poli-zločinačke skupine, a više od 70% je multinacionalno (Europol, 2013; prema Savona i Riccardi, 2015). Procjenjuje se da su 2014. godine transnacionalne skupine organiziranog kriminala diljem svijeta ostvarile između približno petine i jedne trećine njihovih prihoda od prodaje droga (UNODC, 2017).

Iako je široko poznato da trgovanje ilegalnim drogama predstavlja veliki udio prihoda organiziranih skupina (Reuter i Truman, 2004, Transcrime, 2013; prema Koturović i Knepper, 2014), teško je procijeniti iznos novca koji zarađuju. Spomenuta procjena predstavlja izazov jer je gotovo nemoguće procijeniti opseg tržišta, ali i procijeniti količinu novca koji pripada organiziranim skupinama, a ne nekim drugim neorganiziranim akterima. Prema izvješću Europol (2017a) identificirano je oko 5.000 međunarodnih organiziranih kriminalnih skupina koje djeluju u zemljama Europske unije u 2017. godini i procjenjuje da je više od jedne trećine bilo uključeno u trgovinu drogom. To čini trgovinu drogom najrasprostranjenijom aktivnosti u organiziranom kriminalu u usporedbi s imovinskim deliktima, krijumčarenjem migrantima, trgovinom ljudima, trošarinskim prijevarama ili bilo kakvim drugim nezakonitim radnjama.

Savona i Riccardi (2015) u svom radu navode tipove organiziranih kriminalnih skupina koje se pojavljuju u Europi:

- Tradicionalne organizirane kriminalne skupine (tip mafije): Članovi kriminalne skupine ovog tipa često su povezane (prirodnim ili fiktivnim) srodstvom. U posljednje vrijeme i oni su se prilagodili trendovima te preoblikovali svoju organizacijsku strukturu, mijenjajući je iz hijerarhijske strukture u umreženu organizaciju (Williams, 2001, Calderoni, 2012, Berlusconi, 2014; prema Savona i Riccardi, 2015). Većina tih skupina istovremeno djeluju u više nezakonitih aktivnosti i lako transportiraju robu preko granica.
- Hijerarhijske organizirane kriminalne skupine: One imaju strogu podjelu zadataka i uloga unutar organizacije (Europol, 2013). Iako danas mnoge skupine usvajaju fleksibilnije strukture ili vodstvo, u Europi i dalje djeluju hijerarhijski organizirane kriminalne skupine.
- Fleksibilnije kriminalne organizirane skupine: iako još uvijek prevladavaju hijerarhijske skupine, sve je više skupina kod kojih se uočava visok stupanj fleksibilnosti, mobilnosti i sposobnosti prilagodbe novim tržišnim prilikama. Prema Europolovom izvješću (2013) od ukupnog broja kriminalnih skupina, 40% aktivnih kriminalnih skupina je upravo ovog tipa.
- Kriminalne skupine koje su osnovale bivši članovi vojske, kao što su bivši pripadnici vojske bivšeg Sovjetskog Saveza ili bivše Jugoslavije, koji stvaraju kriminalne skupine za iskorištavanje lokalne institucionalne nestabilnosti, kao i mogućnosti na sivim tržištima, posebno u trgovini vatrenim oružjem (Borov i Bowers, 2002; UNODC, 2010; prema Savona i Riccardi, 2015), a zatim se uključuju i na druga nezakonita tržišta.

- Bivše paravojne i separatističke / terorističke skupine : Njihovo je nezakonito djelovanje, koje je nekad bilo instrumentalno za ostvarivanje političkih i ideoloških ciljeva, postupno promijenilo u kriminalne organizacije čiste profitne organizacije.
- Aktualne terorističke skupine koje se možda razvile u "teroristička poduzeća": Izravno sudjeluju u kriminalnim aktivnostima kako bi financirale i podržale svoje političke akcije. Pronađeno je dokazivanje suradnje između organiziranih transnacionalnih terorista i europskih organiziranih kriminalnih skupina (EMCDDA i Europol, 2013).
- Posrednici i brokeri koji djeluju u „sivoj zoni“ između pravnog i ilegalnog te pružaju usluge posredovanja i stručnosti drugim kriminalnim sudionicima na nekolicini nezakonitih tržišta. Često imaju visoki stupanj specijalizacije i mogu uspostaviti stabilne veze s organiziranim skupinama kako bi im pomogli organizirati lokalne ili međunarodne poslove, pranje kriminalnog novca ili iskoristiti rupe u državnim propisima.

Turske skupine organiziranog kriminaliteta i dalje igraju važnu ulogu, odražavajući činjenicu da balkanska ruta i dalje dominira u trgovini drogama (EMCDDA i Europol, 2013). Tradicionalno, turske skupine sudjeluju u različitim fazama trgovine heroinom iz jugozapadne Azije na veleprodajna tržišta u Europi jer su uspostavili snažne veze s dobavljačima u izvornim zemljama.

Neke od najsloženijih mreža organiziranog kriminala uključene su i u trgovinu kokainom. Dostupne informacije iz izvješća EMCDDA i Eurola (2013) ukazuju na povećanu liberalizaciju tržišta kokaina, pri čemu se misli na činjenicu kako se sve veći broj skupina sa zapadnog Balkana uključilo u proces uvoza kokaina u Europu. Unatoč liberalizaciji tržišta kokaina, u izvješću je navedeno kako Kolumbijci i dalje igraju ključnu ulogu u opskrbi kokainom za europsko tržište. Naselili su se u državama članicama EU-a kako bi organizirali i olakšali djelovanje te surađivali s većinom europskih skupina poput talijanskih i španjolskih zločinačkih organizacija.

Proizvodnja i trgovina kanabisom posljednjih je godina sve privlačnija organiziranom kriminalu s obzirom na činjenicu da je kanabis najčešće konzumirana droga na europskom tržištu. Zbog svoje visoke razine stručnosti, nizozemske kriminalne skupine su važni facilitatori u proizvodnji kanabisa u Europi te su proširili svoje aktivnosti u susjednim zemljama kao što su Belgija i Njemačka (EMCDDA i Europol, 2013). Organizirane kriminalne skupine na zapadnom Balkanu, a posebno skupine koje zastupaju Albance, igraju značajnu ulogu u opskrbi kanabisa na europskom tržištu (Savona i Riccardi, 2015).

Kao što je moguće zaključiti, europske organizirane kriminalne skupine „nagrizaju“ demokraciju, inhibiraju razvoj stabilnih društava i također onemogućavaju provođenje zakona diljem Europe (Hajdinjak, 2002; Trifunović, 2007; UNODC, 2008; prema Koturović i Knepper, 2014). Raznolike strukture organiziranih skupina, njihova dinamičnost i promjenjivost te nove sofisticirane metode, zajedno s globalnom financijskom krizom utječu na to da navedene skupine postaju sve moćnije i utjecajnije te zbog toga borba protiv organiziranog kriminala i krijumčarenja droga ostaje jedan od najznačajnijih prioriteta međunarodne suradnje zbog posljedica i visokih rizika za društvo povezano s ovim fenomenom (Koturović i Knepper, 2014).

4.4. Dinamika europskog tržišta droga

U mnogim europskim državama postoje prilično velika tržišta kanabisa, heroina i amfetamina od 1970-ih i 1980-ih godina, a s vremenom su se pojavile i druge tvari, uključujući MDMA i kokain u 1990-ima (EMCDDA, 2018a). Europsko tržište droge nastavlja se razvijati, s velikim rasponom novih psihoaktivnih tvari koje su se pojavile tijekom proteklog desetljeća. Upravo svi ovi navedeni tipovi ilegalnih droga čine suvremeno europsko tržište droga te će u daljnjim poglavljima biti navedene najvažnije činjenice koje odražavaju aktualnu dinamiku tržišta.

4.4.1. Kokain

U Europi su dostupna dva oblika kokaina, a najčešći je kokain u prahu (oblik soli), dok je rjeđe dostupan crack kokain, oblik droge koji se može pušiti (EMCDDA, 2017). Kokain se dobiva iz lišća grma koke i najveći proizvođači su Bolivija, Kolumbija i Peru. Uzgajivači i mreže trgovanja u Andskoj regiji dobivaju manje od 2% prihoda od kokaina koji dolaze na europska tržišta, a 25% će se vratiti međunarodnim trgovcima koji prevoze kokain od Andske regije do glavnih ulaznih točaka u Europi, dok 17% od tih nezakonitih prihoda vraća se trgovcima koji prevoze kokain od ulaznih točaka do trgovaca na veliko u odredišnim zemljama diljem Europe. Najveći prihod (56%) generiraju lokalne trgovinske mreže u odredišnim zemljama (UNODC, 2010; prema Caunic i Prelipcean, 2011). Kokain se u Europu doprema različitim sredstvima, uključujući putničke zrakoplove, teretne zrakoplove, poštanske službe, privatne letjelice i kontejnere u pomorskom prometu. Maloprodajna vrijednost tržišta kokaina u Europskoj uniji procjenjuje se na najmanje 5,7 milijardi eura, a prosječna cijena po gramu varira od 59-78 eura (EMCDDA, 2018a).

U Europskoj uniji u 2016. godini prijavljeno je ukupno oko 98 000 zapljena kokaina, što doseže količinu od 70,9 tona (EMCDDA, 2018a). U usporedbi s prethodnom 2016. godinom, kada je bilo prijavljeno ukupno oko 87 000 zapljena kokaina (EMCDDA, 2017), vidljivo je malo povećanje količine kokaina zaplijenjene u te izraženije povećanje broja zapljena. Belgija, Španjolska, Francuska, Italija i Portugal zajedno čine 78 % procijenjenih 70,9 tona koje su zaplijenjene (EMCDDA, 2018a).

S brojem zapljena od oko 30 tona kokaina ili 43 % od procijenjene ukupne količine u EU-u 2016., Belgija je zamijenila Španjolsku (15,6 tona) kao zemlja s najvećim godišnjim brojem zapljena te droge. Ukupne zapljene veće od 5 tona zabilježene su u Francuskoj (8,5 tona) i Ujedinjenom Kraljevstvu (5,7 tona). Najnoviji trendovi ukazuju na sve veću čistoću kokaina te je u 2016. godini čistoća kokaina dosegla najvišu razinu zabilježenu u prošlom desetljeću, s time da su cijene ostale stabilne (EMCDDA, 2018a).

U Europi su 2016. zaplijenjeni i drugi proizvodi od koke, uključujući 569 kilograma tekućine koja je sadržavala kokain i 3 kilograma lišća koke. Nadalje, zapljene 79 kilograma kokainske paste u Španjolskoj i dodatnih 7 kilograma u Italiji ukazuju na to da u Europi postoje nezakoniti laboratoriji koji proizvode kokain hidroklorid (EMCDDA, 2018a). Pojava tih vrsta laboratorija ukazuje na činjenicu da je došlo do promjene tehnika u proizvodnji jer je većina kokainskih laboratorija koji su do sada otkriveni u Europi bili „za sekundarnu ekstrakciju”, u kojima se kokain dobiva iz materijala koji ga sadrže. Laboratoriji za sekundarnu ekstrakciju upotrebljavaju za uklanjanje kokaina od drugih materijala u kojima je ugrađen i skriven prije izvoza u Europu (Europol i EMCDDA, 2013). Kokainska baza može se ugraditi u raspon materijala uključujući pčelinji vosak, gnojivo, različite vrste plastike, odjeću, biljke, tekućine i presvlake. Postupak ugradnje može biti prilično jednostavan; jedan od najčešćih primjera je omotavanje komada odjeće u mješavinu kokaina i vode.

Iz svega navedenog moguće je zaključiti kako je kokain i dalje popularna droga na europskom tržištu koja prati nove trendove (nove vrste laboratorija) te prema najnovijem izvješću EMCDDA iz 2018. godine podaci ukazuju na sve veću proizvodnju kokaina, ali i sve veću konzumaciju među potrošačima. Kokain ostaje kao najčešće upotrebljavana nezakonita stimulativna droga u Europi koja godinama dolazi istom rutom iz Južne Amerike te se generalno može zaključiti kako je njegova prisutnost na europskom tržištu kroz godine stabilna.

4.4.2. Heroin

Heroin je najčešći opioid na tržištu droga u Europi, s procijenjenom minimalnom maloprodajnom vrijednošću u 2013. godini od 6,8 milijardi eura (EMCDDA, 2017). Od ukupne zarade koja se dobiva trgovanjem heroinom, samo 2,3 milijarde dolara se vraća proizvođačima i trgovcima u Afganistanu, dok većinu profita dobivaju međunarodne mreže trgovine drogom (UNODC, 2010; Caunic i Prelipcean, 2011). Uvozni heroin dostupan je u dva oblika, a češći je smeđi heroin (njegov kemijski osnovni oblik) koji uglavnom potječe iz Afganistana. Rjeđi oblik je bijeli heroin (u obliku soli) koji je prije potjecao iz jugoistočne Azije, a sada se vjerojatno proizvodi i u Afganistanu (EMCDDA, 2018a).

Afganistan je i dalje najveći svjetski nezakoniti proizvođač opijuma, a pretpostavlja se da je većina heroina pronađenog u Europi proizvedena upravo ondje. Kao glavni izvor heroina, Afganistan je u 2016. godini proizveo oko 4800 tona opijuma, što predstavlja porast od 43% u usporedbi s 3300 tona u 2015. godini (Europol, 2017b).

Heroin ulazi u Europu preko četiri glavne rute krijumčarenja. Dvije su najvažnije „balkanska ruta” i „južna ruta”. Prva prolazi kroz Tursku u balkanske države (Bugarsku, Rumunjsku ili Grčku), a potom prema srednjoj, južnoj i zapadnoj Europi. Nedavno se pojavio i ogranak balkanske rute koji uključuje Siriju i Irak. Južna ruta, putem koje pošiljke iz Irana i Pakistana ulaze u Europu zrakom ili morem, izravno ili kroz afričke države, u proteklih je nekoliko godina postala sve važnija (EMCDDA, 2018a).

Sirovi opijum obrađuje se u heroinu u Turskoj, a krijumčarenje se odvija teretnim kamionima preko kopna u zapadnu Europu. Prema procjenama, 85 % heroina dostupnih u Nizozemskoj došlo je do ove zemlje na taj način. Bovenkerk i Yesilgöz (1998; prema Bruinsma i Bernasco 2004) opisuju četiri faze; od proizvodnje do distribucije heroina u Europu. Prije svega, opijumski mak prevoze kurdske skupine iz zemalja izvora na istok Turske. Zatim se opijum prevozi u Istanbul ili na mjesto blizu Sredozemnog mora gdje se obrađuje u heroin koji se distribuira u određene zemlje. Organizirane kriminalne turske skupine koje karakteriziraju jaki međusobni obiteljski odnosi te lančane migracije po cijeloj Europi, ključni su pri distribuciji heroina do odredišnih zemalja.

Otkriće nekolicine laboratorija u kojima se morfij pretvarao u heroin u Nizozemskoj, Španjolskoj i Češkoj, upućuje na to da se neke količine heroina proizvode i u Europi. Ova promjena može odražavati nastojanje dobavljača da smanje troškove time što se konačne faze proizvodnje heroina provode u Europi, gdje su prekursori kao što je anhidrid octene kiseline

dostupni pri nižim cijenama nego u zemljama proizvodnje opijuma (EMCDDA, 2017). Također, uočeno je i kultiviranje opijumskog maka u nekim istočnoeuropskim zemljama kao što su Ukrajina, Moldavija i Rusija, gdje su ilegalni usjevi osmišljeni za opskrbu lokalnih tržišta (International Narcotics Control Board, 2010; prema Caunic i Prelipcean, 2011).

Najnoviji trendovi ukazuju na to da se u Europi čistoća heroína smanjila u 2016. godini u usporedbi s 2015., dok se cijena generalno snizila tijekom prošlog desetljeća. Prema najnovijem izvješću EMCDDA (2018a) prosječna cijena heroína po gramu iznosi od 38-60 eura.

Osim heroína, u europskim se državama zapljenuju i drugi opioidni proizvodi, no oni predstavljaju mali udio ukupnih zapljena. Od ostalih zaplijenjenih opioida, najčešći su medicinski opioidi tramadol, buprenorfin i metadon. Veliki porast u broju zapljena tableta tramadola zabilježen je 2016. godine, a i derivati fentanila bili su također zaplijenjeni u većim količinama (EMCDDA, 2017).

Tijekom 2010. godine broj zemalja s velikim brojem korisnika heroína doživjela je značajnu nestašicu heroína, od koje se tržište djelomično oporavilo (Europol i EMCDDA, 2013). Europa je ušla u novu eru u kojoj heroin nema središnju ulogu kao u prošlosti, ali i dalje je prisutan i tražen na europskom tržištu. U svom izvješću Europol (2017b) ističe kako i dalje postoje zabrinjavajući znakovi u Europi koji uključuju povećanje smrti od predoziranja, veliki broj zapljena i povećanu dostupnost heroína visoke čistoće.

4.4.3. Kanabis

Korijeni današnje europske "kanabis kulture" potječu iz šezdesetih godina, kada je kanabis postao povezan s mladim i njihovom kulturom. Čini se da je proizvodnja kanabisa doživjela nagli porast od ranih do sredine 1990-ih godina u nekim zapadnoeuropskim zemljama te je kod većine europskih zemalja u tom periodu povećana stopa konzumiranja kanabisa (EMCDDA, 2012).

Kanabis je prirodni proizvod, glavni psihoaktivni sastojak tetrahidrokanabinola (Δ^9 -THC). Može se uzgajati na otvorenom u većini dijelova svijeta i bilo gdje u zatvorenom prostoru gdje je omogućen pristup struji i vodi. Upravo ta činjenica doprinosi tome da je kanabis najčešće proizvedena ilegalna droga na svijetu.

Uspješno uzgajanje kanabisa vanjskom kultivacijom ovisi o prirodnim ciklusima dnevne svjetlosti (EMCDDA, 2012). Vanjski usjevi kanabisa mogu biti zasađeni kao pojedinačni usjevi ili skriveni unutar ostalih usjeva kao što su kukuruz, s biljkama na otvorenom uzgoju koji obično proizvode jednu ili dvije žetve godišnje.

Vrsta kanabisa i korištene metode uzgoja, gustoća biljaka, vodoopskrba (navodnjavanje ili kiša), kiselost tla ili alkalnost i klima navode se kao čimbenici za uspješan uzgoj (Clarke, 1998, UNODC, 2006; prema Europol i EMCDDA, 2013). Unutarnja kultivacija ima mnogo oblika od uzgoja u vlastitom kućanstvu do velikih organiziranih proizvodnih pogona. Kontinuirani uzgoj tijekom cijele godine omogućuje kontrolu nad uvjetima kao što su svjetlost i toplina. Kao važni čimbenici kod unutarnje kultivacije navode se gustoća sadnje biljke i dostupnost svjetlosti, ali ključni čimbenik je vrsta kanabisa (Vanhove i sur., 2012; prema Europol i EMCDDA, 2013). Prednosti kultiviranja u zatvorenom prostoru uključuju manji rizike detekcije, kontrolu nad uvjetima koji omogućavaju visoke prinose i sposobnost manipulacije sojevima kako bi se postigla visoka potentnost. Unutarnja proizvodnja identificirana je kao preferirana metoda proizvodnje u najmanje 16 od 29 zemalja Europe te u mnogim europskim zemljama otkrivene su "trgovine" koji prodaju opremu i znanje potrebne za uzgoj kanabisa (EMCDDA, 2012). Poboljšane metode uzgoja, uključujući tehnike unutarnjih poslova i selektivni uzgoj biljaka, rezultirale su biljkama kanabisa koje su snažnije, brže rastu i daju veće rezultate nego prije.

Proizvodi od kanabisa čine najveći udio (38 %) na nezakonitom maloprodajnom tržištu droga u Europskoj uniji, s procijenjenom vrijednošću od najmanje 9,3 milijarde eura (EMCDDA, 2018a). Prihod od nezakonite proizvodnje kanabisa određuje nekoliko čimbenika, uključujući veličinu plantaže, broj uzgojenih biljaka, prosječni prinos po plantaži, broj žetve u godini, prodajno mjesto (na maloprodajnom ili veleprodajnom tržištu, jer su cijene općenito veće na tržištu maloprodaje) (EMCDDA, 2010; prema Caunic i Prelipcean, 2011).

Prema izvješću EMCDDA (2017) biljni kanabis koji se konzumira u Europi uzgaja se u zemljama Europe, ali i krijumčari iz izvan europskih država. Biljni kanabis koji se proizvodi u Europi uglavnom se uzgaja u zatvorenim prostorima. Smola kanabisa, iako se sve više proizvodi u Europi, većinom se uvozi i to uglavnom iz Maroka, s tim da izvješća pokazuju da je Libija postala glavno središte za krijumčarenje smole. Osim toga, zemlje zapadnog Balkana izvor su i biljnog kanabisa i ulja kanabisa.

Tijekom 2016. godine u Europskoj je uniji zabilježeno 763 000 zapljena proizvoda od kanabisa, uključujući 420 000 zapljena biljnog kanabisa, 317 000 smole kanabisa i 22 000 zapljena biljaka kanabisa (EMCDDA, 2018a). Zapljene biljke kanabisa mogu se smatrati pokazateljem proizvodnje te droge u određenoj državi. Broj biljaka zaplijenjenih u Europi dosegao je vrhunac od 11,5 milijuna u 2015. zbog intenzivne zabrane u Nizozemskoj te godine, prije nego što se snizio na 3,3 milijuna biljaka u 2016., što je razina slična onoj zabilježenoj proteklih godina.

Prema EMCDDA (2018a) analizi pokazatelja trendova u izvješćima država ukazuje na stalno znatno povećanje potentnosti (udio tetrahidrokanabinola, odnosno THC-a) i u biljnom kanabisu i smoli kanabisa. Potentnost obaju oblika povećala se od 2013. godine, otada se potentnost biljnog kanabisa stabilizirala dok je potentnost smole nastavila rasti. Razlozi te veće potentnosti smole mogu uključivati uvođenje tehnika intenzivne proizvodnje unutar Europe, uvođenje biljaka velike potentnosti i novih tehnika u Maroku te nove proizvode od smole koji uključuje više sojeva ili se dobivaju od hibridne biljke. Iako u prosjeku smola ima veću potentnost od biljke, podatci pokazuju da im je cijena slična. Prema statistikama EMCDDA (2018a) cijena se kreće od 8-12 eura po gramu.

Europsko tržište kanabisa je iznimno veliko, a opskrba kanabisom, bilo da se radi o uvozu, proizvodnji ili distribuciji, zahtijeva organizaciju i logistiku, ljudske i druge resurse te potrebu za generiranjem i distribucijom prihoda i dobiti. U današnje vrijeme je dostupnost kanabisa konstanta, ali cjelokupna slika postaje složenija jer napredak koji se pojavljuje izvan i unutar Europske unije, u biljnoj genetici, načina uzgoja, prerade i pripreme, rezultirao je velikim povećanjem raznolikosti kanabisa. (EMCDDA, 2012). Internet vjerojatno ima važnu ulogu u širenju inovacija na ovom području kao što ima utjecaje na gotova sva područja vezana uz droge (Hough i sur., 2003; Jansen, 2002; Szendrei, 1997; prema EMCDDA, 2017).

Među državama u Europi prisutne su značajne razlike u stavovima prema reguliranju i uporabi kanabisa, pri čemu postojeći pristupi obuhvaćaju raspon od restriktivnih modela do prihvaćanja nekih oblika osobne uporabe. Ipak, u tijeku je aktivna rasprava o raznim pitanjima, među kojima su u nekim zemljama sve zanimljivija pitanja dozvole proizvodnje kanabisa za osobnu uporabu i liječenje zdravstvenih problema (EMCDDA, 2018a).

4.4.4. Amfetamin, metamfetamin i MDMA (ecstasy)

Amfetamin i metamfetamin sintetički su stimulansi koji se često kategoriziraju pod zajednički naziv „amfetamini”, zbog čega ih je ponekad teško i razlikovati. MDMA sintetička je droga koja je kemijski povezana s amfetaminima, no ima drugačiji učinak od njih. Trgovina sintetičkim drogama pojavila se jer ova vrsta droga uključuju niske troškove proizvodnje, ali i značajnu dobit (Caunic i Prelipcean, 2011).

Baza amfetamina je bezbojno i hlapljivo ulje koje je netopljivo u vodi te ilegalni proizvodi uglavnom dolaze u obliku praha, kao i metamfetamin koji ima sličan kemijski sastav (<https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga>). U 2016. godini države članice EU-a prijavile su 34.000 zapljena amfetamina, ukupne količine od 5,7 tona, dok su zapljene metamfetamina značajno manje, s 9000 prijavljenih zapljena, u količini od 0,5 tona, pri čemu je u Češkoj zaplijenjena najveća količina (EMCDDA, 2017). Općenito je prosječna prijavljena čistoća uzoraka metamfetamina veća od uzoraka amfetamina, prosječne cijene amfetamina po gramu kreću od 8-23 eura, dok gram metamfetamina od 19-71 eura (EMCDDA, 2018a). Obje se droge proizvode u Europi za europsko tržište. Proizvodnja amfetamina uglavnom odvija u Belgiji, Nizozemskoj i Poljskoj te u manjoj mjeri u baltičkim državama i Njemačkoj, a izvozi se na Bliski istok, azijske zemlje te Oceaniju (EMCDDA, 2018a). Češka je dugo bila izvor većine europskog metamfetamina, a u novije vrijeme su to i granična područja njenih susjednih zemalja. Prema izvješću EMCDDA (2018a) od 291 nezakonitog laboratorija za proizvodnju metamfetamina prijavljenog u Europskoj uniji 2016. godine, 261 laboratorij nalazio se u Češkoj. Prevladavaju mali laboratoriji koji opskrbljuju domaće tržište, iako su bila otkrivena i postrojenja većih mogućnosti proizvodnje povezana sa skupinama organiziranog kriminala u kojima se proizvodio metamfetamin za druge europske zemlje.

MDMA se najčešće konzumira u obliku tableta te se na tržištu mogu pronaći tablete MDMA-a različitih boja, oblika i logotipa. Na internetskim stranicama Ureda za suzbijanje zlorabe droga navode kako je ecstasy je popularno ime za MDMA iako najčešće ne sadrži samo MDMA nego i efedrin, amfetamin, kofein i slične supstance te potencijalno puno opasnije kemikalije DXM i PMA koje mogu rezultirati povećanom vjerojatnošću od toplinskog udara i smrti. Prema izvješću EMCDDA (2018a) maloprodajna vrijednost tržišta MDMA-a u Europskoj uniji procijenjena je 2013. godine na oko 0,7 milijardi eura, a kao najveći proizvođači ističu se Nizozemska i Belgija. U istom izvješću, navedena je i prosječna cijena po tableti MDMA ili ecstasy-ja koja iznosi 6-11 eura.

Nakon razdoblja opadanja dostupnosti MDMA-a zbog nedostatka prekursora, podaci o zapljenama ukazuju na to da je Europa i dalje važan proizvođač na globalnom tržištu MDMA-a, jer je u 2016. godini bilo uništeno 11 laboratorija za proizvodnju MDMA u Nizozemskoj i Belgiji (EMCDDA, 2017).

4.4.5. Nove psihoaktivne tvari

U današnje vrijeme, evidentan je porast novih sredstava ovisnosti koji se zajednički nazivaju nove psihoaktivne tvari. U skladu s međunarodnim odredbama, uglavnom pokrenutim od strane Ujedinjenih naroda, takve psihoaktivne tvari nisu novije u smislu njihovog nedavnog razvoja, ali su nove u smislu što su se tek nedavno počele konzumirati (Nergei i sur., 2017). Pod tim terminom svrstavaju se tvari koje nisu obuhvaćene UN-ovom „Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama“ iz 1961. godine ni UN-ovom „Konvencijom o psihotropnim tvarima“ iz 1971. godine, a mogu predstavljati javnozdravstvene rizike poput zabranjenih tvari (Council of the European Union, 2005; prema Jerković, 2016). Ove se tvari na tržištu nerijetko pogrešno deklariraju te se prodaju kao legal high proizvodi, „istraživačke kemikalije“, „nadopune prehrani“, „dizajnerske droge“ i „lijekovi“ (Brandt, King i EvansBrown, 2014; EMCDDA i Europol, 2015; Evans-Brown i sur., 2015; prema Jerković, 2016). Prema izvješću EMCDDA (2018a) najčešće se prodaju u specijaliziranim trgovinama te na internetu označene kao zakonita sredstva za izazivanje euforije, a ponekad kao lažne nezakonite droge kao što su heroin, kokain ili ecstasy.

Nove psihoaktivne tvari imaju slične učinke kao i "klasične" droge, ali se razlikuju u tome što se one kao takve nisu koristile za medicinsku upotrebu te je glavna svrha njihove široke proizvodnje i trgovine zaobilaženje regulatornih ograničenja, koja su osmišljena za kontrolu "klasičnih" droga (Nergei i sur., 2017). Možda je najvažnija osobina novih psihoaktivnih tvari njihovo nezaustavljivo širenje i pojavnost novih oblika koji su prijetnja javnom zdravlju i sigurnosti ljudi. O njihovu djelovanju dostupno je malo informacija (Bright, 2013; Sumnall, Evans-Brown i McVeigh, 2011; prema Jerković, 2016) pa konzumenti najčešće ne znaju što točno konzumiraju, koje učinke imaju i koliko mogu trajati. Prema Nergei i sur. (2017) nove psihoaktivne tvari su različite u smislu i učinaka i kemijske strukture od tradicionalnih droga, ali pokazuju imitirajući karakter (tj. učinci "novih" psihoaktivnih tvari do sada imitiraju one glavnih skupina kontroliranih tvari) te imaju mješoviti karakter (tj. nedostatak specifičnih obrazaca pojavljivanja širom svijeta). Trenutni razvoj kemije i tehnologije podržava razvoj novih psihoaktivnih tvari, dok internetsko tržište facilitira njihovo širenje i prodaju.

Prema izvješću EMCDDA (2018a) do kraja 2017., EMCDDA je nadzirao više od 670 novih psihoaktivnih tvari koje su se pojavile u Europi. U mnogim se slučajevima nove tvari proizvode u velikim količinama u kemijskim i farmaceutskim tvrtkama u Kini te se zatim šalju u Europu, gdje se prerađuju u proizvode, pakiraju i prodaju. Na temelju zapljena sintetičkih kanabinoida u obliku praha zajedno s otkrivanjem pogona za njihovu obradu u Europi, EMCDDA (2018a) zaključuje da su proizvodi pakirani u Europi.

Gotovo 70 % novih tvari koje su identificirane s pomoću Sustava ranog upozoravanja EU-a otkriveno je u posljednjih 5 godina te je tijekom 2016. godine prijavljena 71 000 zapljena novih psihoaktivnih tvari (EMCDDA, 2017). Sintetički katinoni i sintetički kanabinoidi zajedno činili su gotovo 80 % svih zapljena i 80 % svih količina novih tvari zaplijenjenih u 2016. godini.

Sintetski kanabinoidi tvari su koje oponašaju učinak delta-9-tetrahidrokanabinola (THC), koji je odgovoran za psihoaktivne učinke kanabisa. Sintetski kanabinoidi uključuju sve sintetske tvari i njihove strukturne/kemijske analoge koji se vežu za jedan od dvaju poznatih kanabinoidnih receptora (CB1 ili CB2) (Auwärter, Dargan i Wood, 2013; Wood i Dargan, 2013; EMCDDA, 2009; prema Jerković, 2016). Ovi proizvodi najčešće se prodaju na internetu i u specijaliziranim trgovinama, tzv. smart-shopovima kao biljne mješavine i osvježivači prostora različitih marketinških imena (npr. „Spice“, „Gallaxy“ i „Rainbow“), uz napomenu da nisu za ljudsku uporabu (EMCDDA, 2009; Jerry, Collins i Streem, 2012; prema Jerković, 2016).

Prema izvješću EMCDDA (2018a) sintetički kanabinoidi i dalje čine najveću skupinu novih psihoaktivnih tvari koje su se pojavile; od 2008. otkriveno ih je 179, uključujući 10 prijavljenih u 2017. godini. Od uspostavljanja europskog „Sustava ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari“ identificirano je više od 450 novih tvari među kojima su 134 sintetska kanabinoida (EMCDDA i Europol, 2015; prema Jerković, 2016). Sintetički kanabinoidi bili su najčešće zaplijenjivane nove psihoaktivne tvari u 2016., s tim da je prijavljeno više od 32.000 zapljena.

Sintetski katinoni tvari su kemijski srodne katinonu, glavnoj psihoaktivnoj tvari biljke khat. Izazivaju stimulativno djelovanje slično amfetaminu, ecstasyju i kokainu (Wood i Dargan, 2013; prema Jerković, 2016). Prodaju se na internetu i u smart-shopovima kao „sol i kupanje“, „hrana za biljke“ i „istraživačke kemikalije“, također uz napomenu da nisu za ljudsku uporabu (Jerry i sur., 2012; prema Jerković, 2016).

Sintetički katinoni druga su najveća skupina novih tvari te ih je otkriveno ukupno 130, uključujući 12 koje su prvi put detektirane 2017. godini (EMCDDA, 2018a). Tijekom 2016. godine bilo je 23 000 zapljena sintetskih katinona s procijenjenom težinom od 1,9 tona (EMCDDA, 2017).

Osim sintetskih kanabinoida i sintetskih katinona, EMCDDA u svom izvješću iz 2018. godine navodi kako trenutačno nadziru i 23 nova benzodiazepina od čega su tri detektirana u Europi prvi put u 2017. godini. Neki od novih benzodiazepina prodaju se kao tablete, kapsule ili prah pod vlastitim nazivima. Tijekom 2016. zaplijenjeno je više od pola milijuna tableta koje su sadržavale nove benzodiazepine kao što su diklazepam, etizolam, flubromazolam, flunitrazolam i fonazepam (EMCDDA, 2017).

Činjenica koja opisuje trenutnu situaciju novih psihoaktivnih tvari na europskom tržištu je da je u 2017. godini po prvi put je u Europi detektirana 51 nova tvar što je manje nego u bilo kojoj od pet prethodnih godina i predstavlja pad u odnosu na najviše vrijednosti od oko 100 novih identificiranih tvari u 2014. i 2015. godini. Uzroci takvog smanjenja još nisu otkriveni, no EMCDDA (2018a) smatra kako se mogu pripisati mjerama koje poduzimaju europske zemlje za zabranu novih tvari, a posebice zabranu njihove otvorene prodaje. Također, ističu se i mjere kontrole i operacije izvršavanja zakonodavstva u Kini usmjerene na laboratorije u kojima se proizvode nove tvari.

Iako se smanjuje broj detekcija novih psihoaktivnih tvari, već je veliki broj njih detektiran te globalizacija i nove tehnologije olakšavaju brzo širenje i dostupnost novih psihoaktivnih tvari. S obzirom na to da su još uvijek nisu dovoljno istražena pojava čija se dinamika na tržištu mijenja velikom brzinom i koje predstavljaju javnozdravstvene rizike (EMCDDA i Europol, 2015; prema Jerković, 2016), važno je upravo njihovo otkrivanje koje mora biti konstantno te prikupljanje što više podataka o njima kako bi se moglo utjecati na smanjenje njihova širenja, prepoznavanje učinaka koje imaju na zdravlje ljudi te kreiranje učinkovitih programa tretmana za ovisnike o njima.

5) AKTUALNE SPOZNAJE O TRŽIŠTU DROGA U RH

Korijeni zlouporabe droga u Hrvatskoj potječu negdje oko 1969. godine kada se problematika droga gledala kao rijedak i još neistražen problem te je tadašnja državna politika promicala stavove da je to utjecaj "trulog kapitalizma" na ondašnje "zdravo" socijalističko društvo (Klarić, 2008). Što se tiče daljnjih važnih povijesnih činjenica, Klarić (2008) navodi kako je predstavnik Jugoslavije 1971. godine potpisao Konvenciju o psihotropnim supstancijama u Beču jer se tada širenje zlouporabe droga nije lako moglo zaustaviti, kako u smislu potrošnje, tako i svih drugih oblika kriminala u svezi sa zlouporabom droga. Godine 1980. situacija postaje sve ozbiljnija, ponuda droga na ilegalnom tržištu u Hrvatskoj sve je veća i raznovrsnija (uz dotadašnju dominantnost kanabisa, sve više dolaze opijati, ali i sintetičke droge) te je sukladno porastu potrošnje, rasla i ponuda. Radi nabavke droge i sredstava za kupnju droge, raste i sekundarni kriminalitet povezan uz droge. U razdoblju od 1979. do 1985. godine učestali su napadi na legalne izvore droge (bolnice, domovi zdravlja, ljekarne) i to kroz krivotvorenja zdravstvenih recepata te druge medicinske dokumentacije, ali i krađe i teške krađe (Klarić, 2008).

Porast potrošnje i proizvodnje, globalizacija, nove tehnologije dovele su do toga da je prisutnost droga u Hrvatskoj i dalje konstanta. Širenje međunarodnog narkotržišta utjecalo je i na tržište u Hrvatskoj, koje se danas lako može usporediti s europskim i svjetskim tržištima. Najvažniji čimbenici koji doprinose tome navodi Klarić (2008): liberalizacija graničnog prometa, stalna turistička i pomorska orijentacija Hrvatske, nazočnost naših državljana u zemljama gdje postoji izvorišna proizvodnja droga; kulturne, prijateljske, rodbinske, poslovne i druge veze hrvatskih građana s građanima drugih zemalja koje imaju značajnu ilegalnu proizvodnju i potrošnju droga, bitno utječu na dostupnost svih vrsta droga u Hrvatskoj.

Generalno gledajući, područje bivše Jugoslavije postalo je središte pozornosti kao sve važnija ruta u globalnom trgovanju drogom. Balkanski put predstavlja ključni put trgovine drogom kroz jugoistočnu Europu (Michaletos, 2009, UNODC, 2014; prema Koturović i Knepper, 2014). Zbog svog zemljopisnog položaja, na raskrižju između istoka i zapada, Hrvatska ima važnu ulogu kao tranzitna zemlja na Balkanskom putu. U prošlosti se taj put uglavnom koristio za krijumčarenje heroina koji potječe iz Afganistana, a sada se i ostale nedopuštene droge i prekursori krijumčare putem ove rute prema i od Zapadne Europe. Tako se u Hrvatskoj uočava raznovrsna i široka paleta vrsta droga koje se konzumiraju i kojima se trguje i na europskom tržištu (kanabis, kokain, heroin, MDMA, amfetamini, nove psihoaktivne tvari).

Kako bi se najbolje moglo pratiti i prikazati stanje kriminaliteta vezanog uz droge u Republici Hrvatskoj, Petković (2009) navodi parametre koji se odnose na broj kaznenih djela predmetnog kriminaliteta, broj zapljena svih vrsta opojnih droga, količine ostvarenih zapljena opojnih droga, strukturu samog kaznenog djela zlouporabe opojnih droga, s obzirom na lakše (posjedovanje) ili kvalificirane oblike kaznenog djela te broj prijavljenih počinitelja poradi činjenja istog. Do većine ovih podataka moguće je doći putem raznih izvješća od kojih je važno istaknuti statističke baze Državnog zavoda za statistiku gdje je moguće pronaći podatke o maloljetnim i punoljetnim počiniteljima kaznenih djela s obzirom na vrstu odluke, prijave, optužbe i osude te podatke o počiniteljima prekršaja. U Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17) kaznena djela vezana uz zlouporabu droga nalaze se u XIX. glavi kaznena djela protiv zdravlja ljudi. U čl.190. i 191. navodi se kako je kažnjiva neovlaštena proizvodnja i promet drogama te omogućavanje trošenje droga. U sljedećoj tablici bit će prikazani podaci Državnog zavoda za statistiku za 2017. godinu o broju evidentiranih prijavljenih počinitelja za navedenu vrstu kaznenog djela.

TABLICA 1: Broj prijavljenih punoljetnih i maloljetnih osoba za kaznena djela protiv zdravlja ljudi čl. 190. i 191. u 2017. godini na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku (<https://www.dzs.hr/>)

VRSTA KAZNENOG DJELA	BROJ PRIJAVLJENIH PUNOLJETNIH OSOBA	BROJ PRIJAVLJENIH MALOLJETNIH OSOBA
Čl.190. st.1. Tko neovlašteno proizvede ili preradi tvari koje su propisom proglašene drogom, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.	199	6
Čl. 190. st.2. Tko proizvede, preradi, prenese, izveze ili uveze, nabavi ili posjeduje tvari iz stavka 1. ovoga članka koje su namijenjene neovlaštenoj prodaji ili stavljanju na drugi način u promet ili ih neovlašteno ponudi na prodaju, proda ili posreduje u prodaji ili kupnji ili na drugi način neovlašteno stavi u promet, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina.	819	22

<p>Čl.190. st.3. Tko ponudi na prodaju, proda ili posreduje u prodaji stvari iz stavka 1. ovoga članka osobi s težim duševnim smetnjama ili djetetu, ili to učini u školi ili na drugom mjestu koje služi obrazovanju, odgoju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti djece ili u njegovoj neposrednoj blizini ili u kaznenoj ustanovi, ili tko za počinjenje djela iz stavka 2. ovoga članka iskoristi dijete, ili ako to učini službena osoba u obavljanju službe ili odgovorna osoba u obavljanju javne ovlasti, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.</p>	27	18
<p>Čl.190. st.4. Tko organizira mrežu preprodavatelja ili posrednika radi počinjenja kaznenog djela iz stavka 2. i 3. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje tri godine.</p>	4	1
<p>Čl. 190. st.5. Tko kaznenim djelom iz stavka 2, 3. i 4. ovoga članka prouzroči znatno oštećenje zdravlja većeg broja ljudi ili smrt osobe kojoj je prodao stvar iz stavka 1. ovoga članka ili je posredovao u njezinoj prodaji, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.</p>	2	/
<p>Čl. 190. st.6. Tko napravi, nabavi, prenese, izveze ili uveze ili posjeduje opremu, materijal ili stvari koje se mogu uporabiti za izradu stvari iz stavka 1. ovoga članka, za koje zna da su namijenjeni njihovoj neovlaštenoj proizvodnji, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.</p>	8	/
<p>Čl.191. st. 1. Tko navodi drugoga na trošenje stvari iz članka 190. stavka 1. ovoga Zakona, ili mu da ih troši on ili druga osoba, ili stavi drugome na raspolaganje prostor radi njihovog trošenja, ili mu na drugi način omogući njihovo trošenje, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.</p>	99	12

Čl.191. st. 2. Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno prema djetetu ili osobi s težim duševnim smetnjama ili u školi ili na drugom mjestu koje služi obrazovanju, odgoju, sportskoj ili društvenoj aktivnosti djece ili u njegovoj neposrednoj blizini ili u kaznenoj ustanovi, prema više osoba ili ako je djelo iz stavka 1. ovoga članka počinila službena osoba, zdravstveni radnik, socijalni radnik, nastavnik, odgojitelj ili trener iskorištavajući svoj položaj, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina.	48	16
Čl.191. st.3. Tko kaznenim djelom iz stavka 1. i 2. ovoga članka prouzroči smrt osobe kojoj je dao tvar iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.	1	/

U Zakonu o zlouporabi droga (NN 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013) navedene su u glavi X. Prekršajne odredbe gdje je definirano u čl.54 kako je kažnjivo novčanom kaznom od 20.000,00 do 50.000,00 kuna:

- posjedovanje opojne droge, biljke ili dio biljke iz koje se može dobiti opojna droga ili tvar koja se može uporabiti za izradu opojne droge,
- posjedovanje sredstva za izradu opojne droge,
- promicanje izrade, posjedovanja, uporabe ili promet opojnom drogom.

Od 2013. godine posjedovanje malih količina droga za osobnu uporabu nije kazneno djelo, već je klasificirano kao prekršaj, a presudu o tome može li količina biti klasificirana kao "mala" donosi državni odvjetnik ili sud u svakom pojedinom slučaju. U cijeloj glavi detaljno su opisani koji sve specifični slučajevi mogu biti prekršajno kažnjivi i prema podacima Državnog zavoda za statistiku u 2016. godini za zlouporabu opojnih droga bilo je okrivljeno 3695 osoba (<https://www.dzs.hr/>).

Na temelju ovih podataka dobiva se uvid u trenutno stanje u Hrvatskoj i oni služe kako bi se bolje razumjelo i pratilo trendove kriminaliteta vezanog uz zlouporabu droga. Promatrajući trendove zlouporabe droga, može se zaključiti kako u Republici Hrvatskoj nema tzv.

“otvorenih narko scena”, a ni značajnije proizvodnje droga osim sporadičnih slučajeva uzgoja konoplje tipa droga marihuana, niti su aktivnosti kriminalnih organizacija koje se prvenstveno bave kriminalnim aktivnostima povezanim s proizvodnjom i trgovinom drogama destabilizirale ekonomski i politički sustav Republike Hrvatske (Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine, 2012). No, kao i kod promatranja svakog kriminaliteta, nikako se ne smije zanemariti i „tamna brojka kriminaliteta“ jer danas je stanje kriminaliteta povezanog sa zlouporabom droga, puno složenije te je poprimilo šire globalne razmjere.

Trendovi u Hrvatskoj svakako prate i stanje u Europi, što je moguće zaključiti na temelju najnovijeg EMCDDA izvješća za Hrvatsku za 2018. godinu. U navedenom izvješću navodi se kako većina proizvoda od kanabisa koji ulazu u Hrvatsku, potječe iz Albanije, ali se često prijavljuje i uporaba pomorskih putova. Kanabis se također sve više uzgaja u zemlji, iako uglavnom za osobnu upotrebu i za lokalno tržište. Ured Vlade Republike Hrvatske za suzbijanje zlouporabe droga navodi kako je udio THC-a u 2014. godini pronađen u 474 predmeta s 2.798 uzoraka marihuane i četiri predmeta s četiri uzorka ekstrakta.

Minimalni udio THC-a u marihuani je iznosio 0,3%, maksimalni 22,5% i prosječni 8,9% (Centar za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“, 2014; <https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/marihuana-kanabis/1013>). Prema količini zaplijenjenih droga u Republici Hrvatskoj u 2014. godini, marihuana spada na prvo mjesto te je najviše slučajeva zabilježeno u Gradu Zagrebu, Dubrovačko-neretvanskoj županiji, Zagrebačkoj, Splitsko-dalmatinskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Prema istraživanju „Dostupnost i cijene legalnih i ilegalnih droga u Republici Hrvatskoj“ (Doležal i Jandrić Nišević, 2013) na uzorku od 582 ispitanika u 2012. godini, 82,3% je odgovorilo kako je za njih marihuana potpuno dostupna, vrlo lako dostupna ili lako dostupna, dok je 3,8% izjavilo da im je teško dostupna i 13,9% da ne zna gdje bi ju nabavilo. Ako je nabavljaju, najčešće je to na javnom mjestu otvorenog tipa (park), kod dilera ili na javnom mjestu zatvorenog tipa (klub, kafić). Također u istom istraživanju, navedena je i prosječna cijena za svaku pojedinu vrstu droge prema iskazu ispitanika u 2012. godini i prosječna cijena marihuane za 1 g u Hrvatskoj 53,45 kn, dok 1 g hašiša stoji 77,55 kn. Laku dostupnost marihuane potvrdilo je i „Istraživanje kvalitete života studenata“ koje je proveo Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet (ERF) 2014. godine, gdje su se studenti izjasnili da im je marihuana vrlo lako ili lako dostupna (65,7%), i to prema mjestu nabave najviše na javnim prostorima otvorenog tipa (park, ulica...). EMCDDA (2018c) navodi i anketu iz 2015.

godine koja je pokazala kako približno jedna od pet odraslih osoba u Hrvatskoj u dobi od 15 do 64 godine koristila kanabis barem jednom tijekom svog života. Korištenje kanabisa koncentrirano je među mladima (u dobi od 15 do 34 godine). Oko 2 od 10 mlađih odraslih osoba u dobi od 15 do 24 godine izvijestilo je o korištenju kanabisa barem jednom tijekom prošle godine. O činjenici kako su mladi najčešći konzumenti potvrđuju i podaci o korištenju droga među učenicima od 15 do 16 godina koji su sudjelovali u istraživanju putem Europskog projekta školskog ispitivanja alkohola i drugih droga (ESPAD), a čije rezultate je objavio Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Ova studija provedena je u Hrvatskoj od 1995. do 2015. godine. Među hrvatskim učenicima, učestalost prevalencije bila je znatno veća od prosjeka ESPAD-a (35 zemalja) za pet od osam ključnih varijabli, od kojih je jedna bila životna uporaba kanabisa. Dostupni podaci upućuju na zabrinjavajući trend porasta u korištenju kanabisa među školskim djecom između 2001. i 2015. godine. Generalno stanje kanabisa u Hrvatskoj je paradoksalno jer je s jedne strane dostupna medicinska marihuana, kao i povećanje uporabe kanabisa od strane mladih ljudi, dok s druge pak strane postoji zabrinutost među nekim dionicima glede potencijalne ovisnosti te ostalih zdravstvenih rizika koje može uzrokovati kanabis (EMCDDA, 2018c).

Kokain, koji tradicionalno potječe iz zemalja Južne i Srednje Amerike, dolazi u Hrvatsku morem ili kopnom iz Zapadne Europe ili Turske (EMCDDA, 2018c). Prisutnost kokaina u Hrvatskoj sporadične je prirode; međutim, 2016. godine evidentirano je najviše zapljena u zadnjem petogodišnjem razdoblju. Kokainske smjese zaplijenjene u 2014. godini sadržavale su najčešće primjese: analgoantipiretik fenacetin, lokalni anestetik i antiaritmik lidokain, psihostimulans kofein, aminokiselinu kreatin, lokalne anestetike benzokain i prokain, šećer laktozu i šećerni alkohol manitol. Kvantitativnim vještačenjem je bilo obuhvaćeno 129 predmeta s ukupno 340 uzoraka, pri čemu je minimalni udio kokainske baze iznosio 2,7%, maksimalni 88,7% i prosječni 39,1%. Od tih 129 predmeta, njih 67 s ukupno 90 uzoraka se odnosilo na količine do 1 grama tzv. „ulične doze“ (Centar za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“, 2014; <https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/kokain/1009>). Prema najčešće zaplijenjenim drogama u 2014. godini, kokain se nalazi na petom mjestu i to s najviše zabilježenih slučajeva u Istarskoj županiji i Gradu Zagrebu. Prema podacima iz istraživanja Doležal i Jandrić Nišević (2013) prosječna cijena kokaina po gramu iznosi 600 kn što ga čini najskupljom drogom na hrvatskom tržištu, a najčešće se nabavlja kod dilera te zatim na javim mjestima otvorenog ili zatvorenog tipa.

Prema „Istraživanju kvalitete života studenata“ (ERF, 2014) 10,8% studenata je izjavilo da bi došlo vrlo lako ili lako do kokaina, dok 89,2% vrlo teško ili teško.

Što se tiče heroina, nakon perioda od 2011. do 2013. godine, kada je bilo očigledno smanjenje broja heroina, temeljeno na broju zapljena i zaplijenjenih količina, najnoviji podaci ukazuju na pojačano krijumčarenje heroina u Hrvatskoj. U 2015. godini, zaplijenjena količina heroina se utrostručila u odnosu na 2014. godinu i ostala je relativno visoka u 2016. godini (EMCDDA, 2018c). Heroinske smjese zaplijenjene u 2014. godini najčešće su sadržavale primjese analgoantipiretik paracetamola i psihostimulans kofeina, rjeđe šećere saharozu i laktozu, šećerni alkohol manitol te tragove anksiolitik diazepama i fungicida griseofulvina. Kvantitativnim vještačenjem Centra za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“ u 2014. godini obuhvaćeno je 97 predmeta s ukupno 350 uzoraka, pri čemu je minimalni udio heroinske baze iznosio 0,4%, maksimalni 61% i prosječni 14,5%. Od 97 predmeta, njih 35 s ukupno 48 uzoraka se odnosilo na količine do 1 grama tzv. „ulične doze“. (<https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/heroin/1010>). Prema istraživačkom projektu „Dostupnost i cijene legalnih i ilegalnih droga u Republici Hrvatskoj“ (Doležal i Jandrić Nišević, 2013) heroin 25,1% ispitanika smatra lako dostupnom drogom, 14,6% potpuno dostupnom i 15,8% vrlo lako dostupnom, dok 22,1% teško dostupnom drogom. U istom istraživanju, ispitanici navode kako se heroin najčešće nabavlja kod dilera te na javnom mjestu otvorenog ili zatvorenog tipa, dok prosječna cijena po gramu iznosi 403 kn. Što se tiče mlade populacije, u „Istraživanju kvalitete života studenata“ (ERF, 2014) percepcija dostupnosti heroina je bila najmanja s obzirom da je 93,1% studenata izjavilo da bi vrlo teško ili teško došlo do takve droge.

Amfetamini i druge sintetske droge prvenstveno dolaze iz Belgije i Nizozemske, kao i iz nekih istočnoeuropskih i azijskih zemalja. U izvješću EMCDDA (2018c) navodi se kako je 2016. godine u Hrvatskoj prvi put otkriven mali ilegalni laboratorij za proizvodnju amfetamina i MDMA. Godine 2016. MDMA je bio najčešće zaplijenjen sintetski stimulans u Hrvatskoj, a zaplijenjene količine pokazuju rastući trend u zadnjih pet godina. Porast trenda je također je uočen i kod zapljena amfetamina (EMCDDA, 2018c). Podaci policije pokazuju da se zaplijenjeni iznosi povećavaju tijekom ljeta, što može biti povezano s turističkom sezonom na Jadranu. U 2014. godini najviše slučajeva zapljena amfetamina zabilježeno je u Zagrebačkoj, Splitsko-dalmatinskoj i Zadarskoj županiji, a najveću zapljenu ecstasyja bilježe Istarska, Zagrebačka i Splitsko-dalmatinska županija.

Ecstasy ili MDMA u 2014. godini je bio zaplijenjen u obliku praha, kristalinične materije, tableta i kapsula, a amfetamin u obliku praškastih materija i tableta. U obliku tableta i kapsula 2014. godine, MDMA obuhvaćen je u 101 predmetu s ukupno 7.904 uzoraka pri čemu je minimalni udio MDMA baze iznosio 4,0%, maksimalni 68,5% i prosječni 34,8%. Jedna tableta je prosječno sadržavala 91 mg MDMA baze, s minimalnim udjelom od 13 mg i maksimalnim 216 mg. U istoj godini amfetamin je pronađen u 309 predmeta s ukupno 810 uzoraka, pri čemu je minimalni udio amfetaminske baze iznosio 0,2%, maksimalni 73% i prosječni 11,8%. (Centar za forenzična ispitivanja, istraživanja i vještačenja „Ivan Vučetić“, 2014; <https://drogeiovisnosti.gov.hr/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/vrste-droga/>). Prema istraživanju Doležal i Jandrić Nišević (2013) podaci su pokazali kako ispitanici ecstasy i metamfetamin smatraju teško dostupnim drogama jer 78,5% ne zna gdje bi nabavilo metamfetamin, a 68% gdje bi nabavilo ecstasy. U istom istraživanju navedena je i prosječna cijena za gram ecstasyja koja iznosi 65,81 kn, a gram metamfetamina iznosi čak 360 kn te se obje najčešće nabavljaju kod dilera te na javnim mjestima otvorenog ili zatvorenog tipa. Kao i metamfetamin i ecstasy, u istom istraživanju amfetamin se svrstao u skupinu teško dostupnih droga (55,7% ispitanika ne zna gdje bi ga nabavilo i 18,6% ga smatra teško ili potpuno nedostupnom drogom). Prema načinu nabave, najviše ih je odgovorilo da drogu nabavlja preko dilera, a prosječna cijena po gramu iznosi 140 kuna.

Kao i većina europskih gradova, Zagreb sudjeluje u europskom ispitivanju otpadnih voda. Ova studija daje podatke o uporabi droga na lokalnoj razini, temeljene na razinama ilegalnih droga i njihovih metabolita koji se nalaze u otpadnim vodama. Što se tiče stimulansa, rezultati ukazuju na nastavak povećanja korištenja kokaina u Zagrebu u razdoblju od 2011. do 2017. godine, a razina je viša vikendom nego u tjednu. Rastući trendovi za amfetamin i MDMA / ecstasy u razdoblju od 2011. do 2015. godine stabilizirali su se posljednjih godina. Razine metabolita metamfetamina izmjerene u otpadnoj vodi ostale su niske tijekom promatranog razdoblja, što ukazuje na ograničenu uporabu ove tvari u gradu Zagrebu (EMCDDA, 2018c).

Pojava novih psihoaktivnih tvari predstavlja novi izazov koji zahtjeva praćenje različitih pokazatelja njihove ponude i potražnje. Kako bi se dobio uvid u dostupnost ovih tvari i eventualne zdravstvene rizike, prate se sljedeći pokazatelji: podaci o zapljenama i identificiranim novim psihoaktivnim tvarima. Na internetskim stranicama Ureda za suzbijanje zloporabe droga Vlade Republike Hrvatske navodi se kako je tijekom 2014. godine u Hrvatskoj identificirano 18 novih psihoaktivnih tvari u obliku biljnih mješavina, smolaste

materije, markica, praha i praha iz kapsula među kojima su bili najzastupljeniji sintetski kanabinoidi.

Prema podacima o drogama i psihotropnim tvarima uništenim u 2014. godini, zabilježeno je da je uništeno 189 grama sintetskih kanabinoida (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2014; prema Jerković, 2016). Praćenje interneta i smart-shopova predstavlja važan aspekt razumijevanja novih pojava i njihove zlouporabe (Sumnall i sur., 2011; prema Jerković, 2016). Primjerice, Snapshot istraživanje, koje je u prosincu 2013. proveo Ured za suzbijanje zlouporabe droga, pokazalo je da je internetska stranica jednog smart-shopa nudila „Rainbow“ i „Galaxy“ proizvode po cijeni od 90,00 i 100,00 kuna. Također, u svim većim gradovima identificirane su specijalizirane trgovine koje prodaju nove psihoaktivne tvari (Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske, 2015; prema Jerković, 2016). Na temelju prikupljenih podataka u istraživanju Doležal i Jandrić Nišević (2013), ispitanici navode kako je prosječna cijena za gram sintetskog kanabinoida 71,66 kuna, a za joint istog 54,50 kuna, dok gram sintetskog katinona košta 146,36 kn. U istom istraživanju zanimljiv je podatak da sintetske kanabinoide ne nabavljaju na tipičnim, ponuđenim mjestima, već su naveli da se radi o nekom drugom mjestu što navodi na zaključak da se možda radi o internetskom tržištu (47,8%). Za sintetske katinone ispitanici navode kako ih je moguće nabaviti najčešće na javnom mjestu otvorenog tipa.

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu proveo je dva vala online istraživanja o dostupnosti i uporabi novih psihoaktivnih tvari (2011, N=1330; 2013, N=1035; 90% sudionika u oba vala bilo je u dobi od 18 do 40 godina) među posjetiteljima foruma Forum.hr (Jerković, 2016). Rezultati su pokazali da su sudionici upoznati s novim psihoaktivnim tvarima te da imaju saznanja gdje ih nabaviti i kako ih koristiti. U prvom valu istraživanja 7,8% sudionika izjavilo je kako je barem jednom u životu konzumiralo neku novu drogu, dok je 2013. godine isto izjavilo 13,9% sudionika. Najčešće su se konzumirali sintetski kanabinoidi, sintetski katinoni i ketamin (Kranželić, 2012.; Kranželić i Doležal, 2013; Kranželić i Jerković, 2012; prema Jerković, 2016).

Nedavna istraživanja (poput ESPAD-a) pokazuju kako je uporaba novih psihoaktivnih tvari među mladima u Hrvatskoj među najvišima u Europi (EMCDDA, 2018c). Rezultati pokazuju kako korištenje novih psihoaktivnih kod mladih u dobi 15-16 godina malo iznad prosjeka u usporedbi s drugim državama Europske Unije. Također, navodi se zaključak kako je pojava korištenja novih psihoaktivnih tvari jedan od novih primarnih problema u Hrvatskoj jer

dostupni podaci upućuju na to da približno 7 učenika na 100 učenika i isti udio mladih od 15 do 24 godine konzumirao nove psihoaktivne tvari tijekom svog života (EMCDDA, 2018c).

Pored utvrđenih i prepoznatih ilegalnih droga, EMCDDA (2018c) navodi kako se povećava broj zlouporabe farmaceutskih proizvoda, poput metadona i buprenorfina. Također navode, kako dostupne informacije upućuju na to da na hrvatskom tržištu droga dominira niz malih zločinačkih skupina s fleksibilnim organizacijskim strukturama koje se vjerojatno uključuju u krijumčarenje i distribuciju ilegalnih tvari te imaju bliske veze s međunarodnim i nacionalnim zločinačkim skupinama koje djeluju u ilegalnoj trgovini drugih proizvoda i roba.

Kod prikaza kriminaliteta vezanog uz zlouporabu opojnih droga u Republici Hrvatskoj važno je istaknuti sljedeće: kriminalitet vezan uz zlouporabu opojnih droga sve se manje može promatrati u nacionalnim okvirima pojedine zemlje, budući da postoje značajnije poveznice između kriminalnih organizacija zemalja proizvođača i potrošača te tzv. tranzitnih zemalja, da problematika ponude u Republici Hrvatskoj nije izolirana i ovisi i o situaciji na europskom, odnosno svjetskom ilegalnom tržištu opojnih droga te da se i suzbijanjem predmetnog kriminaliteta ne može baviti izolirano, bez uzimanja u obzir i niz drugih kriminalnih aktivnosti, poput krijumčarenja oružja, ljudi, terorizma i pranja novca (Petković, 2005; prema Petković, 2009).

Isto tako, važno je prepoznati neke od otežavajućih faktora za koje se smatra da će utjecati na kretanje kriminaliteta i zlouporabu droga u Republici Hrvatskoj, kao što su:

- sve prisutniji kokain na europskom i hrvatskom ilegalnom narko tržištu te povećana opasnost od djelovanja južnoameričkih narko kartela;
- sve veći broj novodizajniranih droga;
- novi izazovi povezani s članstvom Republike Hrvatske u Europskoj uniji (sloboda kretanja roba, kapitala i ljudi te s time povezani za Republiku Hrvatsku novi oblici kriminaliteta droga);
- različite politike prema problematici droga unutar Europske unije; aktivnosti suzbijanja ponude i dostupnosti droga trebaju biti usmjerene na sve razine te vrste kriminaliteta: organiziranog kriminaliteta droga i pranja novca povezanog s organiziranim kriminalom u području droga, uličnu redukciju, suzbijanje uspostave otvorenih narko-scena te jačanje regionalne i međunarodne suradnje na području organiziranog kriminala vezanog uz droge (Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine, 2012).

6) KOMPARACIJA HRVATSKOG I EUROPSKOG TRŽIŠTA DROGA

Na temelju svih najnovijih podataka i izvješća, moguće je zaključiti kako Hrvatska prati većinu trendova koje uočavamo na europskom tržištu droga, što je i logično jer je Hrvatska dio Europske Unije koja se susreće s izazovima slobodnih granica. Specifičnost Hrvatske nalazi se u njezinom geografskom položaju koji se nalazi na samom središtu- između srednje i zapadne Europe te Balkana. Položaj Hrvatske na tržištu droga je od izuzetne važnosti jer se nalazi na balkanskom putu kao tranzitna država, ali i zato što se oko nje nalaze države koje još nisu članice Europske unije (Bosna i Hercegovina, Srbija). Trend iz Europe koji nije toliko značajan i prisutan kao kod nekih većih europskih država, je postojanje velikih hijerarhijski organiziranih kriminalnih skupina. Ono što je sigurno je da postoje neki oblici takvih skupina, ali da više djeluju na međunarodnoj razini ili još uvijek nisu otkriveni. Također, sigurno je da su Hrvati u inozemstvu članovi nekih poznatih organiziranih kriminalnih skupina. Što se tiče dinamike i ponude droga, ona je zapravo ista kao i u ostalim državama Europe. Trenutno najdominantnija psihoaktivna droga je kanabis koja je prema istraživanjima u kojima su sudjelovali mlađi ispitanici, vrlo lako dostupna droga. Također, kao i u Europi, raste trend uzgoja kanabisa za vlastitu upotrebu te se često u medijima povlači pitanje medicinske uporabe. Prosječna cijena za gram je u skladu i s cijenama u Europi. Najviše zabrinjavajuća činjenica koja odskaka od nekih europskih podataka je da prema ESPAD istraživanju prevalencija životne uporabe kanabisa među hrvatskim učenicima je znatno veća od prosjeka.

Kao i Europi, zabilježen je povratak heroina čija cijena je također jednaka europskim, ali još uvijek prema podacima prikupljenim od mlađih ispitanika, nije lako dostupna droga. U teško dostupne droge u Hrvatskoj svrstavaju se i amfetamini, metamfetamini, MDMA i kokain. Kokain je najskuplja droga što odražava i europski trend, ali najnoviji podaci ukazuju na ponovni rast konzumacije ove droge. Jedna od najzanimljivijih činjenica je da je u 2016. u Hrvatskoj pronađen mali ilegalni laboratorij za proizvodnju amfetamina i MDMA, što navodi na zaključak da je porasla potražnja i za ovim tipovima droge. Kao i Europa, Hrvatska se suočava s dva nova izazova prisutna u Europi, a to su nove psihoaktivne tvari i internetsko tržište droga. Ono što je zabrinjavajuće u slučaju Hrvatske je što je u istraživanjima konzumacija psihoaktivnih tvari među mladima u Hrvatskoj među najvišima u Europi i iznad prosjeka u usporedbi s drugim državama. S obzirom na sve ove činjenice, važno je i dalje ulagati napore na nacionalnoj razini, ali i surađivati s europskim institucijama, kako bi se uspješno odgovorilo na trendove koji se pojavljuju u Europi, a samim time odražavaju i u Hrvatskoj.

7) NACIONALNI I MEĐUNARODNI OKVIRI ZA SUZBIJANJE ZLOUPORABE DROGA

Politika suzbijanja zlouporabe droga na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini od prošlosti sve do danas ima isti cilj, a to je eliminacija i održivo zaustavljanje problema s drogama. Provedba nacionalne, ali i međunarodne politike suzbijanja zlouporabe opojnih droga zahtjeva uravnoteženi, multidisciplinarni i integrirani pristup te on zahtjeva koordinaciju svih tijela uključenih u borbu protiv ovisnosti kao i svih razina državne vlasti (Koturović i Knepper, 2014). Osim koordinacije brojnih tijela, suvremena rješenja usmjerena su na sve veću stimulaciju i aktivno sudjelovanje članova zajednice (Wattanasin, 2015).

Rasprostranjenost i promjenjivost na međunarodnom tržištu droga, navodi na zaključak kako ga treba sagledavati kroz sve oblike koji prate zlouporabu droga, poglavito u odnosu ponude i potražnje droge. Isto tako treba uzeti u obzir sve oblike kriminalnih aktivnosti pojedinaca, skupina i organizacija, koje počinu u vidu primarnog, sekundarnog i tercijarnog kriminala (Klarić, 2008). Suvremene trendove zlouporabe droga, nije moguće definirati i prepoznati u kratkom vremenskom razdoblju već ih je potrebno pratiti kroz duži vremenski period. Kroz takav pristup moguće je uspostaviti kontrolu nad trendom porasta kriminala u svezi sa zlouporabom droga i svesti ga u granice međunarodnih standarda u odnosu na prihvatljivi rizik i štetne posljedice (Klarić, 2008).

Osim praćenja trendova i međunarodnu suradnju, potrebno je provoditi znanstvena istraživanja. Njihov cilj je dijeljenje prikupljenih podataka među stručnjacima koji se bave ovom tematikom. No kako bi se podaci mogli uspoređivati, bitno je provoditi standardizirana međunarodna istraživanja koja omogućavaju je uspješno kreiranje politika i strategija na internacionalnoj razini, a jedino takav pristup može jamčiti smanjenje problema (Buhringer i sur., 2009; prema Gašparović, 2016).

U poglavljima koja slijede bit će prikazani neki od ključnih međunarodnih i nacionalnih dokumenata i organizacija koji su okviri za uspješno suzbijanje raznih oblika zlouporaba droga među koje se svrstava i trgovanje drogom.

7.1. Međunarodni okviri suzbijanja zlouporabe droga

7.1.1. Ured za droge i kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC)

Ured za droge i kriminal (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) je agencija Ujedinjenih naroda utemeljena 1997. spajanjem UN-ovog Programa kontrole droga i Centra za prevenciju međunarodnog kriminala. UNODC je osnovan s ciljem pružanja pomoći Ujedinjenim narodima (UN) u što boljoj koordinaciji sveobuhvatnih mjera usmjerenih na suzbijanje međusobno povezanih područja ilegalne trgovine i zlouporabe droga, prevenciju kriminaliteta i kazeno pravo, međunarodni terorizam i korupciju (<https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/medjunarodna-suradnja/suradnja-s-unodc-em/971>). Kako bi sveobuhvatne intervencije bile u skladu s trendovima, UNODC svake godine izdaje World Drug Report u kojem se navode najnovije činjenice vezane uz trenutnu globalnu situaciju u području ilegalnih droga te statistički analiziraju podaci vezani uz proizvodnju, trgovinu i potrošnju istih. Osim toga, UNODC je obvezan pomagati državama članicama u njihovoj borbi protiv ilegalnih droga, kriminala i terorizma.

Tri temeljne zadaće programa UNODC-a rada su:

- Projekti tehničke suradnje usmjereni na jačanje kapaciteta država članica u suzbijanju ilegalnih droga, kriminala i terorizma
- Istraživanja i analitički rad u svrhu razvoja znanja i razumijevanja problematike droga i kriminaliteta te razvoj znanstveno utemeljenih praksi za donošenje političkih i operativnih odluka
- Normativni rad s ciljem pružanja pomoći državama članicama u ratificiranju i uvođenju međunarodnih ugovora, razvoju domaćeg zakonodavstva vezanog za droge, kriminalitet i terorizam te obavljanje tajničkih i samostalnih poslova za tijela osnovana temeljem ugovora i druga nadležna tijela.

Ova organizacija ima sjedište u Beču te niz regionalnih ureda po cijelim svijetu. Agenciju vodi izvršni direktor kojeg imenuje glavni tajnik UN-a. Na svojim internetskim stranicama UNODC navodi kako čak 90% svog proračuna temelji na dobrovoljnim doprinosima (<https://www.unodc.org/unodc/index.html>).

7.1.2. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) osnovan je 1993. godine i najvažnija organizacija u području droga na europskoj razini. Otvoren 1995. godine u Lisabonu, jedna je od decentraliziranih agencija EU-a. EMCDDA postoji kako bi države članice Europske unije dobile činjenični pregled europskih problema s drogama te potrebne informacije za izradu učinkovitih zakona i strategija. Također pomaže stručnjacima i praktičarima koji rade na terenu kako bi definirali najbolju praksu i nova područja istraživanja.

Glavne zadaće EMCDDA su sakupljati i analizirati podatke vezano uz trendove u području droga, pogotovo po pitanju politoksikomanije te uporabe legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti zajedno, pružiti članicama EU objektivne, pouzdane i komparabilne podatke u vezi droga, ovisnosti o drogama i njihovim posljedicama na europskoj razini te olakšati suradnju među europskim državama (www.emcdda.europa.eu).

Podaci se skupljaju se preko Reitox mreže (franc. Réseau Européen d'Information sur les Drogues et les Toxicomanies) koja povezuje baze podataka na nacionalnim razinama. Putem navedene mreže, sve članice direktno doprinose i pomažu EMCDDA-u u prikupljanju i izvještavanju podataka o drogama na standardiziran i konzistentan način (www.emcdda.europa.eu).

Osim samostalnog rada, EMCDDA surađuje i s drugim agencijama: Grupom za suradnju u borbi protiv zlouporabe droga i krijumčarenja droga (Pompidou grupa), Uredom Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC), Svjetskom zdravstvenom organizacijom, Eurostatom, Europolom, ESPAD-om, Eurohivom te HBSC-om (www.emcdda.europa.eu; prema Gašparević, 2016).

7.1.3. Europska strategija suzbijanja droga (2013-2020)

Osim navedenih organizacija koje se aktivno bave problematikom zlouporabe droga, u Europskoj strategiji suzbijanja droga za razdoblje od 2013. do 2020. godine navedene su smjernice za europske države kako bih se i njih uspješno aktiviralo u borbi s ilegalnim drogama.

Europska strategija suzbijanja droga donesena je u ožujku 2013. godine i pruža sveobuhvatni politički okvir i prioritete za uspješnu borbu protiv zlouporabe droga koje su odredile države članice i institucije Europske Unije.

Ova strategija temelji se prvenstveno na istim načelima koja podržavaju temeljne vrijednosti Europske Unije: poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, solidarnosti, vladavine prava i ljudskih prava. Cilj je unaprijediti dobrobit društva i pojedinca, kako bi se zaštitilo javno zdravlje, ponudila visoka razina sigurnosti te se na uravnotežen, integriran i provjeren pristup baviti fenomenom ilegalnih droga. Strategija se također temelji na međunarodnom pravu, relevantnim konvencijama UN-a koji pružaju međunarodni pravni okvir za rješavanje problematike ilegalnih droga (General Secretariat of the Council, 2013).

Kako bi ciljevi strategije bili usklađeni s trendovima na području droga, identificirani su novi izazovi s kojima se Europa trenutno suočava, a to su:

- rastući trend korištenja višestrukih tvari (kombinacija alkohola i droga);
- trend pojavljivanja i širenja novih psihoaktivnih tvari;
- potreba za osiguranjem i poboljšanjem pristupa kontrole ilegalnih droga;
- potreba za poboljšanjem kvalitete, pokrivenosti i raznolikosti aktivnosti smanjenja potražnje;
- nastavak visoke učestalosti raznih bolesti kao što su hepatitis C i HIV među konzumentima droga;
- nastavak visoke prevalencije broja smrtnih slučajeva vezanih uz droge EU;
- potreba za praćenjem dinamike na ilegalnim tržištima droga, trgovinskih ruta te prekograničnog organiziranog kriminala;
- korištenje nove komunikacije tehnologije kao facilitatora za distribuciju ilegalnih droga i novih psihoaktivne tvari;
- potrebu da se spriječi preusmjerenje prekursora i drugih esencijalnih kemikalije koje se koriste u ilegalnoj proizvodnji droga.

Iz navedenih potreba i trendova proizlazi pet glavnih ciljeva strategije:

1. doprinijeti mjerljivom smanjenju potražnje za drogama, ovisnosti o drogama, zdravstvenih i socijalnih rizika te šteta povezanih s drogama;
2. pridonijeti mjerljivom smanjenju dostupnosti ilegalnih droga;
3. poticati koordinaciju europskih država kroz aktivno sudjelovanje;
4. daljnje jačanje dijaloga i suradnje između EU i međunarodnih organizacija;
5. poticati međusobnu razmjenu rezultata istraživanja i evaluacija radi boljeg razumijevanja svih aspekata droga (General Secretariat of the Council, 2013).

Do 2020. godine, uz pomoć ciljeva želi se osigurati visoka razina zaštite ljudskog zdravlja, socijalna stabilnosti i sigurnosti, kroz koherentnu i učinkovitu provedbu mjera, intervencija i pristupa u usmjerenih na smanjenje ponude i potražnje droga na nacionalnoj, europskoj i međunarodnoj razini. Također, strategija za droge pruža zajednički okvir koji se temelji na dokazima kako bi se adekvatno odgovorilo na problematiku ilegalnih droga unutar i izvan Europske Unije. Osiguravajući okvir za zajedničke i komplementarne aktivnosti, strategija osigurava učinkovito korištenje sredstava uložениh u ovo područje učinkovito, uzimajući u obzir institucionalna i financijska ograničenja te kapacitete država članica i institucija Europske unije (General Secretariat of the Council, 2013).

7.2. Hrvatski okvir suzbijanja zlouporabe droga

7.2.1. Ured za suzbijanje zlouporabe droga

Ured za suzbijanje zlouporabe droga (u daljnjem tekstu: Ured) je stručna služba Vlade Republike Hrvatske zadužena za praćenje pojave droga i obavljanje stručnih, analitičkih, savjetodavnih i drugih poslova vezanih uz suzbijanje zlouporabe droga i provedbu Nacionalne strategije i Akcijskih planova suzbijanja zlouporabe droga. Njegova svrha je uspostaviti učinkoviti sustav za provedbu politike suzbijanja zlouporabe droga, integrirani nacionalni informacijski sustav za droge te osigurati usklađenost te koordinaciju provedbe mjera suzbijanja zlouporabe droga (www.drogeiovisnosti.gov.hr).

Ured predlaže brojne mjere u svrhu otklanjanja uzroka i posljedica zlouporabe droga na pojedinca i društvo, priprema prijedlog raspodjele sredstava državnog proračuna Republike Hrvatske namijenjenog suzbijanju zlouporabe droga i nadzire trošenje tih sredstava; sudjeluje u izradi zakonskih, podzakonskih i drugih propisa i programa kojima se sustavno uređuju pitanja suzbijanja zlouporabe droga te predlaže unaprjeđenje i usklađivanje zakonskih, podzakonskih i drugih propisa vezanih uz suzbijanje zlouporabe droga. Također, sudjeluje u međuresornoj suradnji, a u suradnji s nadležnim tijelima, sudjeluje u provedbi obaveza iz međunarodnih ugovora i konvencija na području suzbijanja zlouporabe droga. Ured prati i sudjeluje u poslovima koji se odnose na sudjelovanje RH u radu tijela Europske unije na području suzbijanja zlouporabe droga. U svrhu prevencije i edukacije vezane za zlouporabu droga, a u cilju informiranja građana o utjecaju i štetnosti istih, Ured osmišljava, koordinira i provodi edukativnu i medijsku kampanju, a radi objave prikupljenih, objektivnih, usporedivih i pouzdanih podataka o drogama Ured vodi nacionalni informacijski sustav za droge (Godišnje izvješće o radu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga za 2017. godinu).

Za obavljanje poslova iz djelokruga Ureda, ustrojene su dvije unutarnje ustrojstvene jedinice Odjel za programe i strategije i Odjel Nacionalne informacijske jedinice za droge i poslove međunarodne suradnje.

U djelokrug Odjela za programe i strategije pripada izrada nacrt Nacionalne strategije i Akcijskih planova koji se dostavljaju Vladi RH te razrada provedbe, koordinacija, nadzor i praćenje istih. Odjel za programe i strategije zadužen je za koordinaciju i nadzor rada tijela državne uprave, jedinica lokalne i regionalne samouprave, ustanova i organizacija civilnog društva na području suzbijanja zlouporabe droga. Pri Odjelu se vodi informatička baza podataka o projektima i programima koji se provode na području prevencije ovisnosti, liječenja i resocijalizacije ovisnika i povremenih uzimatelja droga te u drugim područjima suzbijanja zlouporabe droga ovisnosti (Godišnje izvješće o radu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga za 2017. godinu).

Odjel Nacionalne informacijske jedinice za droge i poslove međunarodne suradnje koordinira i prati učinkovitost postojećih mehanizama prikupljanja i analize podataka i osigurava dostupnost podataka o drogama i zlouporabi droga te ih usklađuje sukladno preporukama EMCDDA. Odjel Nacionalne informacijske jedinice analizira podatke o ključnim pokazateljima stanja problematike droga koji se odnose na: pojavnost i uzroke uporabe droga među općom populacijom, pojavnost i uzroke problematične uporabe droga, na potrebe i potražnju za liječenjem bolesti ovisnosti, na krvno prenosive bolesti među ovisnicima o drogama, na smrtnost vezanu uz zlouporabu droga, tržišta i dostupnost droga, učinkovitost i javne troškove mjera suzbijanja cjelokupne problematike droga te nove trendove. Na temelju podataka izrađuje standardizirana izvješća i godišnje izvješće o stanju zlouporabe droga te provodi, samostalno i u suradnji s tijelima državne vlasti i jedinicama lokalne i regionalne samouprave te stručnim ustanovama, edukacije i istraživanja vezana uz problematiku ovisnosti o drogama i zlouporabu droga (Godišnje izvješće o radu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga za 2017. godinu).

Zakonom o suzbijanju zlouporabe droga propisano je osnivanje Povjerenstva za suzbijanje zlouporabe droga radi sustavnog praćenja pojava, razmatranja pitanja i obavljanja drugih poslova u svezi s primjenom Zakona o suzbijanju zlouporabe droga i provedbe Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga. Osnovna zadaća Povjerenstva je koordinacija aktivnosti ministarstava i drugih subjekata uključenih u program suzbijanja zlouporabe droga, od prevencije do resocijalizacije, kao i usvajanje godišnjih programa nadležnih ministarstava i

drugih središnjih tijela državne uprave. Povjerenstvo donosi opće i posebne programe mjera za suzbijanje zlouporabe droga koje provode ministarstva.

Kao i u Europi, u posljednjih godina pojava novih psihoaktivnih tvari zabilježena je i u Hrvatskoj, stoga je Vlada Republike Hrvatske u studenom 2007. godine usvojila „Protokol o Sustavu ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari“ u Republici Hrvatskoj, koji omogućava pravovremenu razmjenu informacija o novim pojavama među svim relevantnim dionicima (Jerković, 2016). Prvu razinu „Sustava“ čini suradnja EMCDDA-a s Odjelom Nacionalne informacijske jedinice za droge i poslove međunarodne suradnje pri Uredu za suzbijanje zlouporabe droga, odnosno Europol-a i nacionalne jedinice u Hrvatskoj. Ured koordinira „Sustavom ranog upozoravanja“ u Hrvatskoj te je odgovoran za izvješćivanje i izravnu komunikaciju s EMCDDA-om. Drugu razinu čini Radna skupina koja je sastavljena od predstavnika ključnih tijela državne i javne uprave, nevladinih organizacija i drugih priznatih stručnjaka u ovom području. Treća razina predstavlja organizacijske jedinice unutar pojedinog podsustava, a zadužena je za prosljeđivanje informacija do ciljanih skupina, prikupljanje saznanja o pojavnosti novih psihoaktivnih tvari i izvješćivanje predstavnika u Radnoj skupini. Posljednja razina predstavlja širu mrežu Sustava te uključuje medije, korisnike droga, druge skupine u riziku i širu javnost („Protokol o Sustavu ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari“, 2007; prema Jerković, 2016).

Kako bi se pratili trendovi vezani uz pojavu novih psihoaktivnih tvari i pravovremeno izvijestili stručnjaci koji se bave tom problematikom u sklopu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga kreirana je Baza novih psihoaktivnih tvari. Baza je dostupna putem internetskih stranica Ureda, a pristup sadržaju odobrava se relevantnim stručnjacima u ovom području.

Ured je glavni nacionalni koordinator za politiku droga i kontakt točka za suradnju s EMCDDA. Republika Hrvatska je u siječnju 2005. Europskoj komisiji predala službeni zahtjev za članstvo u EMCDDA-u, na temelju kojeg je Europska komisija početkom 2007. predstavila prvi nacrt sporazuma između Republike Hrvatske i Europske komisije za sudjelovanje Republike Hrvatske u radu EMCDDA-a. Prvi stručni sastanak predstavnika Europske komisije, stalne misije Republike Hrvatske pri Europskim zajednicama i Ureda održan je 15. veljače 2007. Na nacionalnoj razini je tijekom 2007. pokrenut redovni postupak za pristupanje međunarodnom sporazumu, a njegovo potpisivanje je bilo 2008. godine.

Nakon zadovoljavanja svih uvjeta, u srpnju 2013. Republika Hrvatska postala je punopravna članica EMCDDA-a (<https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/medjunarodna-suradnja/suradnja-s-emcdda-om/970>).

Još jedna važna suradnja Ureda je i s Pompidou grupom Vijeća Europe čija je Hrvatska članica još od 1997. godine. Na internetskim stranicama Ureda navodi se kako je glavna misija Pompidou grupe doprinos multidisciplinarnoj, inovativnoj, učinkovitoj i znanstveno utemeljenoj politici suzbijanja problematike droga koja se provodi u njezinim zemljama članicama. Navedeno zahtjeva političku, praktičnu i znanstvenu poveznicu s naglaskom na nužnost implementacije programa vezanih za droge u lokalnim zajednicama.

7.2.2. Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine (u daljnjem tekstu: Nacionalna strategija) je temeljni strateški dokument koji daje okvir za djelovanje državnih institucija i organizacija civilnog društva koje rade na suzbijanju zlouporabe droga, prevenciji ovisnosti te pružanju pomoći ovisnicima o drogama i povremenim konzumentima droga, ali i pružanju pomoći pojedincu, obiteljima i društvu u cjelini u prevladavanju teškoća vezanih uz zlouporabu droga. Prethodila joj je Nacionalna strategija za 2006-2012. godinu, čija je evaluacija pokazala da je potrebno unaprijediti tretmane koje se provode u zatvorima, da nedostaju programi dobre prakse u prevenciji, istraživanja i evaluacije provedenih programa, a u nastanku je nova Nacionalna strategija suzbijanja ovisnosti 2018.-2025. godine. Ključna vizija strategije je smanjiti ponudu i potražnju droga u društvu te putem integriranog i uravnoteženog pristupa problematiki droga pružiti odgovarajuću zaštitu života i zdravlja djece, mladih, obitelji i pojedinca, a s tim u vezi i zadržati stanje raširenosti zlouporabe droga u okvirima društveno prihvatljivog rizika, kako se ne bi narušile temeljne vrijednosti društva i ugrozila sigurnost stanovništva (Nacionalna strategija, 2012).

Glavni ciljevi Nacionalne strategije su:

1. spriječiti i smanjiti zlouporabu droga i drugih sredstava ovisnosti, posebice među djecom i mladima;
2. smanjiti razmjere problema zlouporabe droga i ovisnosti u društvu, kao i vezanih zdravstvenih i socijalnih rizika nastalih zlouporabom droga;
3. smanjiti dostupnost droga na svim razinama i sve oblike kriminala vezanog za zlouporabu droga;
4. unaprijediti, izgraditi i umrežiti sustav za suzbijanje zlouporabe droga i borbu protiv ovisnosti na nacionalnoj i lokalnoj razini.

Vodeći se ciljevima i vizijom, odabrana su i glavna područja nacionalne strategije, a ona su smanjenje potražnje, smanjenje ponude droga, edukacija, nacionalni informacijski sustav, koordinacija, međunarodna suradnja te financijska sredstva (Nacionalna strategija, 2012).

Kroz programe smanjenja potražnje željelo se postići mjerljivo smanjenje uporabe droga, ovisnosti i vezanih zdravstvenih i socijalnih rizika i to razvijanjem i unaprjeđenjem učinkovitog i integriranog sveobuhvatnog, znanstveno utemeljenog sustava smanjenja potražnje droga. To se željelo postići mjerama prevencije ovisnosti, ranog otkrivanja konzumenata droga i intervencije, smanjenja štete, liječenja, rehabilitacije i društvene reintegracije ovisnika. S druge strane, smanjenje ponude droga željelo se postići djelotvornijom primjenjivost zakona u vezi s proizvodnjom, prometom droga i prekursora, financiranjem terorizma i pranjem novca povezanog s organiziranim narko-kriminalom. U području edukacije, ciljevi su bili održati edukacije za sve stručnjake koji sudjeluju u suzbijanju zlouporabe droga te poticati razvijanje poslijediplomskih studija iz područja ovisnosti. Dio strategije koji se odnosi na Nacionalni informacijski sustav govori o potrebi unaprjeđivanja istog, kako bi mogli bolje razumjeti promjene u trendovima vezanim uz droge te o tome informirati donositelje odluka. Što se tiče koordinacije glavni cilj je bio ojačati ju na nacionalnoj i lokalnoj razini. Na području međunarodne suradnje ciljevi su bili i dalje ispunjavati obveze prema europskim institucijama, nastaviti suradnju na regionalnoj i europskoj razini te poticati stručnjake u aktivnije uključivanje u razmjenu znanja na međunarodnoj razini. Posljednje područje odnosi se na financiranje aktivnosti proizašlih iz strategije (Nacionalna strategija, 2012).

U Izvješću o evaluaciji provedbe nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za razdoblje od 2012. do 2017. godine navodi se kako su tijekom razdoblja postojeće Nacionalne strategije učinjeni značajni koraci. Nacionalni odgovor na droge razvio se u potpunosti u skladu s preporučenim standardima, smjernicama i iskustvima EU-a te se na mnoge načine može smatrati primjerom dobre prakse. Razdoblje primjene postojeće Nacionalne strategije jasno pokazuje vidljive rezultate u rješavanju nekih kritičnih problema poput smanjenja ponude, potražnje i štete vezane uz uporabu heroína, restrukturiranje napora u provedbi zakona i zdravstvenih intervencija te rasterećenje kaznenog i zatvorskog sustava.

Na temelju evaluacije navedene su i preporuke za novu Nacionalnu strategiju:

- uključiti tvari koje uzrokuju ovisnosti i ovisnička ponašanja u jednu sveobuhvatnu Nacionalnu strategiju;
- posvetiti se i usredotočiti na područja prevencije i edukacije;
- nastaviti s pravnom reformom (poput dekriminalizacije posjedovanja droge za osobne potrebe iz 2013.) kako bi se osigurali bolji zdravstveni/socijalni rezultati te rasteretili kazneno-represivni sustavi;
- uložiti u rane intervencije i diversifikaciju opcija tretmana između supstitucijske terapije i terapijskih zajednica koje bi pojedincima omogućile pristup zdravstvenoj skrbi te tretmana koji bi bio prikladniji i primjereniji njihovim životnim okolnostima;
- po pitanju praćenja i istraživanja, preporučuje se procjena kvalitete među korisnicima, krajnjim korisnicima sustava tretmana, kao i osobama „izvan tretmana”, a koja bi uključivala zadovoljstvo klijenata ili istraživanje iz klijentove perspektive;
- povećati pristup pouzdanim i činjeničnim informacijama o prirodi i sadržaju, (mentalnim) zdravstvenim posljedicama, preventivnim i ostalim mjerama smanjenja potražnje (potencijalnim) potrošačima, medijima te široj javnosti o tvarima, uključujući i one ilegalne;
- uzeti u obzir rastuću dostupnost i potražnju za novim psihoaktivnim tvarima te iz tog razloga povećati kvalitetu i učinkovitost Sustava ranog upozoravanja u slučaju novih psihoaktivnih tvari (Early Warning system – EWS) za praktičnu uporabu javnosti i stručnjaka;
- temeljiti pregled postojećeg sustava supstitucijske terapije kako bi se izmijenile postojeće metode i prakse;
- pojednostavljenje i jačanje cjelokupnog sustava i procesa donošenja odluka;
- razviti sinergiju i ojačati višesektorsku suradnju između sektora mentalnog zdravlja i sektora ovisnosti (Izvješće o evaluaciji provedbe nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za razdoblje od 2012. do 2017. godine).

8) BUDUĆNOST TRŽIŠTA DROGA

Proces globalizacije promijenio je današnji svijet u mnogim aspektima i nemoguće je ne zaključiti kako je to proces koji će i dalje trajati. Cijela se slika našeg svijeta promijenila i čovječanstvo je dostiglo novu fazu evolucije. Naizgled, veliki napredak i nove tehnologije gledaju se samo kao nešto pozitivno, no svjedoci smo kako novo društvo i procesi predstavljaju i određenu prijetnju. Primjerice, sloboda kretanja preko granica dovela je do toga da je trgovanje drogom postalo lakše i brže. Kao što je i rečeno kod definiranja tržišta droga, ono se stalno mijenja i raste te smatram da će tako i ostati jer će stalno dolaziti do razvoja novih tehnologija, a samim time i pojave novih načina ilegalnih tvari. Globalizacija je pogodila i skupine organiziranog kriminaliteta i terorističke skupine tijekom posljednjeg razdoblja, a kao što je poznato oni su jedni od glavnih aktera u međunarodnom prometu drogama. Prema najnovijim dostupnim informacijama i proučenim izvješćima, zaključujem da će organizirane skupine postati sve fleksibilnije te da će nestati formalna struktura koja još uvijek dominira. To će dovesti do toga da će se tim skupinama još teže moći ući u trag i da će svemu tome dodatno pridonijeti i razvoj internetskog tržišta koje iz dana u dan sve više raste te se prognozira i njegov vrhunac. Virtualno tržište kao novi oblik tržišta droga, trenutno je među najaktualnijim novim izazovima s kojim se susreću stručnjaci na ovom području. Unatoč rastu i popularnosti tog tržišta, ono ima tendenciju da bude kratkotrajno, a njegov uspjeh bitno otežan rastom nepovjerenja među sudionicima zbog prijevare i u manjoj mjeri, aktivnostima provođenja zakona. No, ipak ova vrsta tržišta ima značajne prednosti za kupce i prodavače. Dopušta prodavačima koji djeluju na njemu, da prodaju drogu nepoznatim korisnicima diljem svijeta, omogućuju anonimnost i laku distribuciju. Mišljenja sam da će se ovo tržište i dalje razvijati istom brzinom kako se razvija i informatičko područje te ga trenutno smatram jednim od prioritetnih izazova s kojima se susreće tržište ilegalnih droga. Kao drugo prioritetno područje, ističem pojavu sve većeg broja novih psihoaktivnih tvari čiji će broj zasigurno i dalje rasti, a dostupnost biti sve veća te će tradicionalne droge pasti u njihovu sjenu. Iako će pasti u drugi plan, smatram da će tradicionalne droge i dalje ostati prisutne na tržištu droga, a da će kanabis postati legalna droga. Na stručnjacima ostaje ono najvažnije; da i u budućnosti i dalje aktivno proučavaju nove trendove i u skladu s njima donose adekvatne smjernice koje će moći staviti pod kontrolu širok spektar zlouporabe ilegalnih droga.

9) ZAKLJUČAK

Trgovanje drogom neizbježan je proces u širokom spektru zlouporabe droga, ali i jedan od najdinamičnijih i promjenjivijih. Kroz ovaj diplomski rad upravo je prikazana njegova kompleksnost u brojnim aspektima. Kao što je moguće vidjeti od samoga početka, teško ga je definirati iz razloga što se manifestira u raznim modalitetima kroz primarni, sekundarni i tercijarni kriminalitet vezan uz zlouporabu droga. Zbog činjenice da su se droge konzumirale u razdoblju prije Krista, nije ni začuđujuće što su se oblici zlouporabe droga promijenili i konstantno širili kroz godine. Suvremeni proces globalizacije te razvitak novih tehnologija i dalje facilitiraju napredak tržišta ilegalnih droga koje je danas jedno od najprofitabilnijih. Razlog uspjeha i opstajanja je upravo činjenica da je teško otkriti njihovu dinamiku i funkcioniranje zahvaljujući vodstvu skupina organiziranog kriminala. Međusobno povjerenje, obiteljsko članstvo, međunarodna suradnja, komunikacija, prilagodljivost novim situacijama, specijalizacija svakog člana te procedure zapošljavanja omogućavaju skupinama organiziranog kriminala da ostanu glavni akteri na tržištu ilegalnih droga diljem svijeta pa tako i na europskom. Europsko tržište droga drugo je najveće tržište droga iza SAD-a te ostvaruje velike prihode zahvaljujući širokom spektru ponude droga. Geografski položaj Europe omogućuje ostalim državama svijeta da se kroz nju raznim rutama krijumčare i distribuiraju razne vrste droge. Balkanska ruta kojom se tradicionalno krijumčari heroin, sada postaje i ruta za izvoz sintetskih droga koje se proizvode u Europi. Druga važna ruta je ona kojom kokain dolazi iz Južne Amerike, ali je važno naglasiti kako se sve više uočavaju nove alternativne rute. Najzastupljenije droge u Europi su još uvijek one tradicionalne; prvo mjesto zauzima kanabis, a slijede ga kokain, amfetamin, heroin i MDMA. Novi izazov za Europu predstavljaju nove psihoaktivne tvari kojih je iz godine u godinu sve više, ali i zabrinjavajuća činjenica kao ih sve više mladih konzumira. Sve ove trendove uočavamo i u Republici Hrvatskoj gdje je također kanabis najzastupljenija droga, pogotovo među mlađom populacijom. Pojava novih psihoaktivnih tvari uočena je i u Hrvatskoj te je ona trenutno jedno od prioriternih područja kojima se bavi Vladin Ured za suzbijanje zlouporabe droga kreirajući Bazu novih psihoaktivnih tvari te usvajajući Protokol o Sustavu ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari. S obzirom na to kako se trendovi mijenjaju na globalnoj razini, važna je međusobna suradnja te koordinacija međunarodnih i nacionalnih institucija i organizacija kako bi se u budućnosti mogli predvidjeti neki globalni smjerovi kretanja problematike droga. Zaključno, ilegalne droge ostaju i dalje jedno od problematičnijih i prioriternih područja kriminaliteta koje je teško iskorijeniti. No, međunarodna suradnja država

i njezinih stručnjaka, proaktivno djelovanje institucija, ali i građana; dijeljene informacija i rezultata istraživanja, neće nas dovesti do toga da imamo ono što kaže bolivijska poslovice: „Nepotpuno znanje koje je opasnije od neznanja.”

10) LITERATURA

1. Anastasijević D. (2006). Organized crime in the Western Balkans. Preuzeto 1. kolovoza 2018., s internetske stranice:
http://www.humsec.eu/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Workin_Paper_Series/Working_Paper_Anastasijevic.pdf
2. Basu, G. (2014). Combatting Illicit Trade and Transnational Smuggling: Key challenges for customs and border control organizations. *World Customs Journal*, 8(2), 15-26.
3. Benson S. J., Decker H. S. (2010). The organizational structure of international drug smuggling. *Journal of Criminal Justice*, 38 (2), 130-138.
4. Bruinsma, G., Bernasco, W. (2004). Criminal groups and transnational illegal markets: A more detailed examination on the basis of Social Network Theory. *Crime, Law and Social Change*, 41(1), 79-94.
5. Butorac, K., Mikšaj Todorović, LJ. (2002). Razlike među ovisnicima delinkventima s obzirom na direktnu i indirektnu involviranost u kriminalitet vezan uz drogu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10(1), 35-40.
6. Caunic, I., Prelipcean, G. (2011). Characteristics of the illegal drug markets in European Union. *The Annals of The "Ștefan cel Mare" University of Suceava. Fascicle of The Faculty of Economics and Public Administration*, 11 (2), 56-62.
7. Contemporary Security Council, Economic & Social Council (2015). Drug Trafficking. Preuzeto s 13. kolovoza 2018., s internetske stranice:
http://www3.canisius.edu/~diciccoj/MUN_2015_CSC_ECOSOC_Drug_Trafficking.pdf
8. Dimovski Z., Babanoski K., Iljevski I. (2015). Republic of Macedonia as a Transit Country for the Illegal Trafficking in the "Balkan Route". *Journal of Criminal Justice & Security*, 15(2), 203-207.
9. Doležal, D., Jandrić Nišević, A. (2017). Mogućnosti i izazovi u istraživanju tržišta ilegalnim drogama. *Anomija društva i posljedice* (473-485) Petrović, J. i Jovanić, G. (ur.), Banja Luka: Centar modernih znanja.
10. Doležal, D., Jandrić-Nišević, A. (2013). Dostupnost i cijena legalnih i ilegalnih droga u Republici Hrvatskoj. Preuzeto 13. lipnja 2018. s internetske stranice:
https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages/uredarhiva/2013/07/Dostupnost_i_cijena_legalnih_i_ilegalnih_droga_u_RH_DCID2.pdf

11. Državni zavod za statistiku (2018). Publikacije prema statističkim područjima: Kazneno pravosuđe i socijalna zaštita. Preuzeto 18.kolovoza 2018., s internetske stranice: <https://www.dzs.hr/>
12. Kovčo Vukadin I. (2014). Istraživačko izvješće: Ispitivanje kvalitete života studenata u Republici Hrvatskoj. Preuzeto 5.kolovoza 2018., s internetske stranice: https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Istra%C5%BEivanja//Ispitivanje_kvalitete_zivota_studenata_u_RH.pdf
13. EMCDDA (2018d). Preuzeto 27. kolovoza 2018., s internetske stranice: www.emcdda.europa.eu
14. EMCDDA (2012). EMCDDA insights: Cannabis production and markets in Europe. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
15. EMCDDA (2017). Europsko izvješće o drogama 2017: Trendovi i razvoj. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.
16. EMCDDA (2018a). Europsko izvješće o drogama 2018: Trendovi i razvoj. Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.
17. EMCDDA (2018c): Croatia Drug Report 2018. Preuzeto 25.kolovoza 2018., s internetske stranice: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/8881/croatia-cdr-2018-with-numbers.pdf>
18. EMCDDA (2018b). Wastewater analysis and drugs:a European multi-city study. Preuzeto 12.srpnja 2018., s internetske stranice: http://www.emcdda.europa.eu/publications/pods/waste-water-analysis_en
19. EMCDDA-Europol (2013). EU drug markets report: a strategic analysis. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
20. Europol (2017a). How illegal drugs sustain organised crime in the EU. Preuzeto 31. srpnja 2018., s intrnetske strainice: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/how-illegal-drugs-sustain-organised-crime-in-eu>
21. Europol (2017b). Europol review 2016-2017. Preuzeto 31. srpnja 2018., s internetske stranice: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/europol-review-2016-2017>
22. Gašparović M. (2016). Istraživanje droga u Republici Hrvatskoj. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
23. General Secretariat of the Council (2013). EU Drugs Strategy (2013-2020). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

24. Giommoni, L., Aziani, A., Berlusconi, G. (2017). How do illicit drugs move across countries? A network analysis of the heroin supply to Europe. *Journal of Drug Issues*, 47 (2), 217-240.
25. Godišnje izvješće o radu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga za 2017. godinu (2018). Preuzeto 13. kolovoza 2018., s internetske stranice:
[https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izvje%C5%A1%C4%87a/Izvje%C5%A1%C4%87a%20o%20radu%20ureda/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20radu%20Ureda%20za%20suzbijanje%20zlouporabe%20droga%20\(2015.\).pdf](https://drogeiovisnosti.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izvje%C5%A1%C4%87a/Izvje%C5%A1%C4%87a%20o%20radu%20ureda/Izvje%C5%A1%C4%87e%20o%20radu%20Ureda%20za%20suzbijanje%20zlouporabe%20droga%20(2015.).pdf)
26. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2016). ESPAD: Prikaz hrvatskih nacionalnih rezultata 2015. godine. Preuzeto 16. kolovoza 2018., s internetske stranice:
https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/HR_ESPAD_2015.pdf
27. Izvješće o evaluaciji provedbe Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za razdoblje od 2012. do 2017. Preuzeto 9.kolovoza 2018., s internetske stranice:
<https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/predstavljeni-rezultati-evaluacije-nacionalne-strategije-suzbijanja-zlouporabe-droga/1304>
28. Jandrić Nišević A., Doležal D., Maračić D., Novak T., Šuljak B. (2016). Izvješće o projektu „istraživanje tržišta droga u Republici Hrvatskoj – uloga sekundarnog kriminaliteta“. Interni materijal.
29. Jenner, Matthew S. (2011). International Drug Trafficking: A Global Problem with a Domestic Solution. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 18(2), 901-927.
30. Jerković, D. (2016). Izazovi novih psihoaktivnih tvari, U: (Ur.) Izazovi izgradnje cjelovitog pristupa prevenciji ovisnosti te liječenju, resocijalizaciji i socijalnoj reintegraciji ovisnika u Republici Hrvatskoj – Analiza stanja i potreba te iskustava Primorsko-goranske županije. Publikacija nastala u sklopu projekta „Cjelovit pristup liječenju te socijalnoj i ekonomskoj reintegraciji ovisnika o drogama – CLOUD“ 2016., Rijeka (str. 33-45). Rijeka: Medicinski fakultet Rijeka i Nastavni zavod za javno zdravstvo Primorsko-goranske županije.
31. Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17.
32. Klarić, D. (2008). Današnji trendovi kriminala u svezi sa zloporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju. *Policija i sigurnost*, 17(3-4), 219-242.
33. Koturović, D., Knepper P. (2014). Criminal Justice in Serbia: The Effectiveness of Addressing Drug Trafficking. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 14(4), 316-327.

34. Maftai L. (2012). Illegal drug markets in Europe: the negative consequences of globalization. CES Working Papers, 4(2), 164-176.
35. May, T., Hough, M. (2009). Drug markets and distribution systems. *Addiction Research and Theory*, 12(6), 549-563.
36. Međunarodna suradnja. Preuzeto 22. kolovoza 2018., s internetske stranice: <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/medjunarodna-suradnja/969>
37. Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017., *Narodne novine broj 122/2012*.
38. Negrei, C., Galateanu, B., Stan, M., Balalau, C., Mircea, L., Dumitru, B., Ozcagli, E., Fenga, C., Kovatsi, L., Fragou, D., Tsatsakis A. (2017). Worldwide legislative challenges related to psychoactive drugs. *DARU Journal of Pharmaceutical Sciences*, 25(14).
39. Petković Ž. (2009). Fenomenologija zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17(2), 115-120.
40. Savona, U.E., Riccardi, M. (2015). From illegal markets to legitimate businesses: the portfolio of organised crime in Europe. Final Report of Project OCP – Organised Crime Portfolio. Preuzeto 13. kolovoza 2018. s internetske stranice: <https://www.int-comp.org/media/1997/ocp-full-report.pdf>
41. Timeline of Events in the History of Drugs. Preuzeto 14. kolovoza 2018., s internetske stranice: <https://inpud.wordpress.com/timeline-of-events-in-the-history-of-drugs/> .
42. UNODC (2018.) Preuzeto 25.kolovoza 2018., s internetske stranice: <https://www.unodc.org/unodc/index.html>
43. UNODC (2017). World Drug Report 2017. Vienna: United Nations publication.
44. Vrste droga. Preuzeto 22. kolovoza 2018, s internetske stranice: <https://drogeiovisnosti.gov.hr/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost-992/vrste-droga/87>
45. Wattanasin, S. (2015). Community Participation to Solve Illegal Drugs Problems. *Procedia - Social and Behavioral Science*, 197, 2145-2150.
46. Weisburd L.D. (2015). The law of crime concentration and the criminology of place. *Criminology*, 53(2).
47. Wilson, L., Stevens, A. (2008). *Understanding Drug Markets And How to Influence Them*. The Beckley Foundation Drug Policy Programme. Preuzeto 25.srpnja 2018., s internetske stranice: <http://beckleyfoundation.org/resources/policy-publications/>

48. Zakon o suzbijanju zlouporabe droga. *Narodne novine*, 107/01, 87/02, 163/03, 141/04, 40/07, 149/09, 84/11, 80/13.